

ЖАМБЫЛ
ОБЛЫСЫНДА ВИРУС
ЖҰҚТЫРҒАНДАРДЫҢ
ДЕНІ – БАЛАЛАР

2-бет

РЕТТЕУДІҢ
ТҮСІНІКСІЗДІГІ
КӘСІПКЕРДІ
ҚИНАМАУЫ ТИІС

4-бет

ҰЛТТЫҚ САНА
ҚАЛАЙ
ҚАЛЫПТАСАДЫ?

6-бет

ҚАЗАҚҰНИ 25 ЖЫЛ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni@mail.ru

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№42 (1222) 19.10.2026

ЖАУАПКЕРШІЛІК – АКТЕРГЕ ӘР КЕЗДЕ ҮЛКЕН СҮЙЕНІШ

Қазақстанның Халық
артисті, «Парасат» орденінің
иегері, халық сүйген актриса
Нүкетай Мышбаеваның Қазақ
Мемлекеттік М.Әуезов атындағы
академиялық драма театрында
үзіліссіз өнер көрсеткеніне жетпіс
жылға таяпты.

8-9 беттер

ҚАҒАЗДА БАР, ТЕМІРДЕ ЖОҚ ЦИФРЛЫҚ ТӘУЕЛСІЗДІК

3
бет

ВТОРОЕ РОЖДЕНИЕ ДНЯ РЕСПУБЛИКИ

10
бет

ӨТКЕН ШАҚТЫ ӨЛЕРМЕНДІКПЕН АҢСАУ

7
бет

ҚАЗАҚ ЕЛІ – КАМБОДЖА ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ ЖАҢА КЕЗЕҢГЕ ҚАДАМ БАСТЫ

Қасым-Жомарт Тоқаев Хун Манеттің Қазақстанға сапары екіжақты байланыстарды жандандыруға мүмкіндік беретінін атап өтті.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев пен Камбоджа Премьер-министрі Хун Манет Ақордада кеңейтілген құрамда келіссөз жүргізді.

Мемлекет басшысы келіссөз барысында Камбоджа Премьер-министрі Хун Манеттің Қазақстанға алғашқы сапары екіжақты қарым-қатынасты жандандыруға жол ашатынын және ортақ ниетті нақты іске ұластыруға мүмкіндік беретінін атап өтті.

— Биыл екі ел арасында дипломатиялық байланыс орнағанына 32 жыл толып отыр. Осы жылдар ішінде мемлекеттеріміз сындарлы саяси диалог жүргізіп, өзара тиімді ынтымақтастықты дәйекті түрде

ілгерілетіп келеді. Біздің алдағы қадамдарымыз бүгін қабылдайтын Бірлескен мәлімдемеде көрініс тапқан. Сондай-ақ бірқатар құжатқа

қол қоямыз. Қазақстан Камбоджаны Оңтүстік-Шығыс Азиядағы сенімді серіктесі және АСЕАН ұйымымен ықпалдастықты кеңейтудегі маңызды

елдердің бірі ретінде қарастырады, — деді Президент.

Қасым-Жомарт Тоқаев кездесуде Қазақстан мен Камбоджаның халықаралық аренада, соның ішінде Біріккен Ұлттар Ұйымы жанындағы екі елдің тұрақты өкілдіктерінің қызметі аясында белсенді қарым-қатынас орнатқанын атап өтті.

Мемлекет басшысы БҰҰ Бас Ассамблеясының күн тәртібіндегі бірқатар мәселе бойынша Қазақстанның бастамаларына Камбоджаның қолдау көрсеткенін жоғары бағалады.

Айта кетейік, осы күні Ақордада Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Камбоджа Корольдігінің Премьер-министрі Хун Манетті қарсы алды. Бұдан кейін тараптар шағын құрамда да келіссөз жүргізді.

Кездесу екі ел арасындағы саяси диалогты нығайтуға, өзара тиімді ынтымақтастықты дамытуға және Қазақстанның Оңтүстік-Шығыс Азия мемлекеттерімен байланысын кеңейтуге бағытталған.

ЕЛДЕ МАЛ АЗЫҒЫ МОЛЫНАН ДАЙЫНДАЛДЫ

Шаруашылықтарда пішен, сүрлем, сабан және құнарландырылған азық қоры қалыптастырылып, жемдік астық резервін дайындау жұмыстары жалғасуда.

Қазақстан шаруашылықтары қысқы кезеңге 42 млн. тоннадан астам мал азығын дайындады. Пішен мен сүрлем қоры жоспардан асып, алдағы қыста мал шаруашылығын азықпен қамтамасыз етуге негіз қаланды. Бұл туралы Ауыл шаруашылығы министрлігі мәлім етті.

Облыс әкімдіктерінің мәліметтеріне сәйкес, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер мал азығының барлық түрінен 42 млн. тоннадан астам қор дайындаған.

Атап айтқанда, 26,9 млн. тонна пішен әзірленді. Бұл жоспардың 104,8 пайызын құрайды. Сонымен қатар 2,3 млн. тонна пішендеме дайындалып, жоспардың 99,4 пайызы орындалды. Сүрлем қоры 2,9 млн. тоннаға жетіп, жоспар 101,8 пайызға орындалды. Бұдан бөлек, 4,9 млн. тонна сабан (103,4 пайыз) және 5,5 млн. тонна құнарландырылған мал азығы (95,8 пайыз) әзірленді.

— Мал азығының негізгі түрлері бойынша жоспарлы көрсеткіштердің артығымен орындалуы қосымша қор қалыптастыруға және алдағы қысқы кезеңде қолайсыз ауа райы жағдайларының ықтимал әсеріне мал шаруашылығы кәсіпорындарының төтеп беруіне жол ашады, — делінген хабарламада.

Бұдан бөлек, шаруашылықтарда өткен қыстатудан қалған 3,6 млн. тонна мал азығы бар. Бұл қор да мал шаруашылығының қажеттіліктерін қамтамасыз етуге жұмсалады.

Ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді мал азығы ресурстарымен қосымша қамтамасыз ету мақсатында «Азық-түлік келісімшарт корпорациясы» акционерлік қоғамы алдағы қысқы кезеңге арнап жемдік астық қорын қалыптастырады. Қажет болған жағдайда бұл қор резервтік ресурс ретінде пайдаланылады.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНА ЖАҢА МҮМКІНДІК АШТЫ

ұсынады. Мұндай тәсіл шаруашылық жұмыстарының тиімділігін арттырып, қолда бар ресурстарды ұтымды пайдалануға бағытталған.

Платформаның алғашқы прототипі Қызылорда облысындағы жүгері алқабында сынақтан өткізілді. Жүйе өнімділікті гектарына 9,8 тонна деңгейінде алдын ала болжаған. Пилоттық сынақ

нәтижесінде өнімділік гектарына 6–7 тоннадан 10,2 тоннаға дейін артқан.

AgriX жобасының ғылыми ерекшелігі — жасанды интеллект технологияларын ғылыми негізделген агрономиялық әдістемелермен ұштастыруында. Өнімділікті болжау үшін XGBoost машиналық оқыту алгоритмі, ал дақылдардың

ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫНДА ВИРУС ЖҰҚТЫРҒАНДАРДЫҢ ДЕНІ – БАЛАЛАР

Өңірде жыл сайын 200 мыңнан астам тұрғын тыныс жолдарының вирустық инфекцияларымен ауырады.

Жамбыл облысында жыл сайын 200 мыңнан астам тұрғын жіті респираторлық вирустық инфекцияларды (ЖРВИ), соның ішінде тұмауды жұқтырады. Олардың 60 пайызын 14 жасқа дейінгі балалар құрайды.

Инфекцияны жұқтыру үшін науқас адаммен жақын байланыста болу жеткілікті. Вирустар жөтелгенде, түшкіргенде және сөйлескенде ауаға таралады. Сонымен қатар инфекция лас қол арқылы да жұғуы мүмкін. Сондықтан ауру белгілері бар бала сабаққа барған жағдайда, вирусты айналасындағы адамдарға жұқтыру қаупі артады.

Жамбыл облысының санитариялық-эпидемиологиялық

бақылау департаментінің мәліметінше, өңірде жыл сайын 200 мыңнан астам тұрғын ЖРВИ-мен, соның ішінде тұмаумен ауырады.

— Олардың 60 пайызын 14 жасқа дейінгі балалар құрайды, — деп хабарлады ведомство өкілдері. Мамандар инфекцияның та-

ралуын шектеу үшін ауру белгілері байқалған адамдарға үйде қалып, дәрігерге қаралуға кеңес береді. Әсіресе балалардың денсаулығына мұқият назар аударып, аурудың алғашқы белгілері пайда болған жағдайда оларды мектепке немесе басқа да балалар ұжымдарына жібермеу маңызды.

Жұқтыру қаупін азайту үшін бөлмелерді үнемі желдетіп, қолды мұқият жуу қажет. Сондай-ақ жөтел және басқа да тыныс жолдары ауруларының белгілері бар адамдармен жақын байланысты шектеген жөн.

Санитариялық талаптарды сақтау, жеке гигиенаға көңіл бөлу және ауру белгілері пайда болған кезде дер кезінде медициналық көмекке жүгіну инфекцияның таралуын азайтуға мүмкіндік береді.

атқарылған жұмыстың нәтижесі тек қаржыландыру көлемімен ғана емес, ең алдымен мемлекет есебінен жоғары оқу орындарында білім алу мүмкіндігіне ие болған жастардың санымен өлшенеді.

Мемлекеттік гранттардың маңызы, әсіресе, оқу ақысы отбасылық бюджетке айтарлықтай салмақ түсіретін отбасылар үшін ерекше. Мұндай қолдау жастардың жоғары білім алуына, кәсіби маман ретінде қалыптасуына және болашақта еңбек нарығына қосылуына мүмкіндік береді.

ЖЕТІ ЖЫЛДА АЛТЫ ЖҮЗ МЫҢНАН АСА БІЛІМ ГРАНТЫ БӨЛІНДІ

ауқымды құралдарының бірі екені атап өтілген.

— Білім беру гранты — бұл нақты талапкердің мемлекет есебінен жоғары білім алу мүмкіндігі ғана емес. Елдің кадрлық әлеуетін алдағы жылдарға қалыптастыру туралы сөз болып отыр. Мемлекеттік білім беру тапсырысы жүйесі арқылы болашақта экономикада және басқа да стратегиялық маңызды бағыттарда жұмыс істеуге тиіс ма-

мандарды даярлауға жағдай жасалады, — делінген хабарламада.

Сондай-ақ құжатта бөлінген қаражаттың ауқымы жоғары білімнің қолжетімділігі мемлекеттік саясаттың басымдықтарының бірі болып қала беретінін көрсететіні айтылған.

Жеті жыл ішінде мемлекет білім гранттарына ірі ұзақ мерзімді инвестициялық бағдарламаларға пара-пар қаражат бөлінді. Бұл ретте

Мемлекет жоғары білімді қолдауға 1,5 трлн. теңге бағыттап, жастардың білім алу мүмкіндігін кеңейтті.

Кейінгі жеті жылдағы негізгі нәтижелердің бірі — жоғары білімге мемлекеттік қолдаудың жүйелі түрде кеңеюі. Осы кезеңде Қазақстанда 655 680 білім гранты бөлініп, қаржыландырудың жалпы көлемі 1,5 трлн. теңгені құрады.

Ресми хабарламада бұл жастарға тікелей мемлекеттік қолдау көрсетудің және елдің адам капиталына инвестициялаудың ең

— Қазақстандағы Яндекс Go қызметінің жұмысы Ресейдегі компанияның серверлеріне, деректер орталықтарына немесе өзге де инфрақұрылымдарына қаншалықты тәуелді?

— Ашығын айтайын: пайыздық дәл цифрды компанияның өзінен басқа ешкім білмейді. Ал олар оны жарияламайды. Бірақ өткен аптаның өзі бәрін көрсетіп берді. Ресейде үш дата-орталық зақымданды — Қазақстанда такси шақыру мүмкін болмай қалды. Бұдан артық дәлел керек емес.

Технологиялық тұрғыда қарапайым түсіндірсем. Яндекс Go — біртұтас қосымша емес, ол ондаған кішкентай сервистердің тізбегі: біреуі картаны жүктейді, біреуі жүргізушіні табады, біреуі бағаны есептейді, біреуі төлемді өткізеді, біреуі пайдаланушының тарихын сақтайды. Жасанды интеллект және цифрлық даму министрлігінің мәлімдемесіне қарағанда, жеке деректері бар серверлер ел ішінде, ал такси мен жеткізуге қажетті компоненттердің бір бөлігі Қазақстаннан тыс орналасқан. Яғни тізбектің бір-екі буыны ғана бізде, қалғаны сонда. Ал тізбек дегеніміз — ең әлсіз буынынан үзіледі.

— Компанияның негізгі серверлері немесе деректер орталықтары орналасқан аумақта әлгіндей төтенше жағдай болғанда, біздегі қызмет көрсету неге тоқтауы керек?

— Тоқтамауы керек еді. Токтады, себебі компания Қазақстанды жеке контур ретінде емес, Мәскеудің «тармағы» ретінде жобалаған. Бұл қасақана емес, бұл — экономика. Бір орталықтан басқару арзан. Әр елге бөлек «ми» орнату қымбат. Компания әр елде жеке резервтік жүйе ұстау үшін емес, пайда табу үшін жұмыс істейді. Ешкім мәжбүрлемесе, ешкім артық ақша шығармайды.

Мына салыстыруды ойлаңыз. Біздегі белгілі бір банк серверлері Ресейде зақымданса, өзімізде төлем тоқтап қалар ма еді? Жок, өйткені әлгі банк осында тұр. Яндекс тоқтады, өйткені оның «жүрегі» мұнда емес. Мәселенің бәрі — архитектурада, ал архитектураны кім жобалайды, ол соның мүддесіне қарай салынады.

— Мұндай іркіліс кибершабуылдан, серверлердің зақымдануынан, байланыс арналарының үзілуінен немесе бағдарламалық ақаудан да туындауы мүмкін бе?

— Әрине. Бұл жолы себеп физикалық болды — ғимараттар зақымданды. Бірақ мен IT саласында жүргендіктен айтайын: сервис тоқтауының ең жиі себебі — бомба емес, қарапайым бағдарламалық қате. Бір инженердің дұрыс тексермей жіберген жаңартуы бүкіл әлемдегі банктерді, әуежайларды бірнеше сағатқа тоқтатып тастаған жағдайлар болған. Кибершабуыл, арна үзілуі, электр қуаты, қызметкер қателігі — бәрі ықтимал.

Сондықтан сұрақ «не болуы мүмкін?» емес. Бәрі болуы мүмкін. Сұрақ — «болған кезде біз қайда қаламыз?». Өткен апта жауабын берді: сыртта қаламыз.

— Еліміздің цифрлық тәуелсіздігі мен қауіпсіздігі қаншалықты деңгейде?

— Мен оны бір сөзбен айтар едім: қағазда бар, темірде жоқ.

Қағазда — заң бар, деректерді елде сақтау талабы бар, министрлік бар. Темірде, яғни нақты сервер-

8-11 қазан аралығында еліміздегі Яндекс Go қызметі мен басқа да осындай жүйелердің (Кинопоиск, бұлттық инфрақұрылым) жұмысында үлкен іркілістер болды. Тіпті тоқтап қалды. Бұл тұтынушыларға көп ыңғайсыздық тудырды. Олар такси шақыра алмай, тамақ пен азық-түлік алдыра алмай, өзге де қызметтерді қолдана алмай әбден әбигерге түсті. Құзырлы органдар бұны Ресейдегі «Яндекс» дата-орталықтарына жасалған дрондар шабуылынан болды деп түсіндірді. Соның салдарынан құрал-жабдықтар бүлініп, электр жүйесіне зақым келген.

Осылайша, бұл салада да көрші елге күніміз қарап қалғанына көз жеткіздік. Бұл жағдай енді Қазақстанның цифрлық тәуелсіздігі мен қауіпсіздігіне қатысты мәселені қозғауға түрткі болып отыр. Біз осыған байланысты IT маманы, «Жасанды интеллект әліппесі» кітабының авторы Мейіржан Әуелханұлын әңгімеге тартқан едік.

ҚАҒАЗДА БАР, ТЕМІРДЕ ЖОҚ ЦИФРЛЫҚ ТӘУЕЛСІЗДІК

лер мен кабельдер деңгейінде — тұрғындардың күнделікті өмірі шетелдік инфрақұрылымға байланып тұр. Мемлекеттік сервистер — eGov, банктер — жақсы жағдайда. Ал күнделікті тұрмыс — такси, жеткізу, карта, музыка, дауыстық көмекші — жоқ.

Бұл жерде өзімізді алдамайық. Цифрлық тәуелсіздік дегеніміз — «шекараның ар жағында бәрі сөнгенде бізде не істеп тұр?» деген сұрақтың жауабы. Қазір жауап: мемлекеттік қызметтер мен банк істеп тұр, қалғаны істемейді.

— Тұрғындар арасында кеңінен қолданылатын такси шақыру, карта, навигация, жеткізу және басқа да қызметтердің шетелдік компанияларға тәуелді болуы ұлттық цифрлық қауіпсіздікке қандай қатер төндіруі мүмкін?

— Үш қатер бар. Біреуін бәрі айтады, екеуін айтпайды.

Біріншісі, яғни бәрі айтатыны — сервис тоқтайды. Өткен аптада мұны көрдік. Teniz Capital-дың бағалауынша, сапарлар екі есе қысқарса, орындаушылардың күніне 858 млн теңге табысы қауіпке түседі — бұл нақты адамдардың, таксишілер мен курьерлердің ақшасы.

Екіншісі — карта мен навигация. Елдің бүкіл көше желісі, қай жолда кептеліс бар, қай сағатта адамдар қайда жүреді — осының бәрі шетелдік компанияның қолында. Бұл жай «дерек» емес, бұл — елдің қозғалыс картасы. Мұны

ұлттық қауіпсіздік тұрғысынан қарау керек.

Үшіншісі, ешкім айтпайтыны: бәсекенің жоқтығы. Яндекс тоқтаған күні inDrive бағаны үш есе көтерді, АЗРК ескерту жасалды. Яғни бізде нарық емес, екі шетелдік платформа бар, біреуі құласа — екіншісі монополияға айналады. Таңдау жоқ жерде қауіпсіздік те жоқ.

— Қазақстандағы пайдаланушыларға қызмет көрсететін шетелдік IT-компаниялардың инфрақұрылымы мен деректерді өңдеу жүйесіне мемлекет тарапынан қандай талаптар қойылады?

— Негізгі талап — «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» заңның 12-бабы: дербес деректерді сақтау Қазақстан аумағындағы базада жүзеге асырылуы тиіс. Шетелге беру тек сол мемлекет дербес деректердің қорғалуын қамтамасыз еткен жағдайда рұқсат етіледі. Оған қоса «Ақпараттандыру туралы», «Онлайн-платформалар туралы» заңдар бар.

Бірақ дәл осы жерде түйткіл жатыр. Заң «деректер қайда сақталады?» деп сұрайды. «Сервис қайда жұмыс істейді?» деп сұрамайды. Яндекс заңды бұзған жоқ — ол дұрыс айтады, деректер Қазақстанда. Бірақ сервис тоқтап қалды. Яғни заң бір нәрсені қорғап, екінші нәрсені қарамай қалды. Мәселе компанияда емес, біздің сұрақты дұрыс қоймағанымызда.

— Жалпы, цифрлық жүйедегі

қызметтердің орталығын өз елімізде ғана орнатып қоюға болмай ма? Әлде олай жасауға біздің шамамыз жетпей ме?

— Шама жетеді. Ерік жетпейді. Дата-орталық салу ғарыш технологиясы емес. Қазақстанда дата-орталықтар бар, электр энергиясы арзан, климат суық — серверлерді салқындату үшін қолайлы. Инженерлер бар. Мәселе техникада емес.

Мәселе мынада: шетелдік компанияға Қазақстанда толық дербес контур құру — шығын. Оны ешкім мәжбүрлемесе, ол шығынға бармайды. Ал біз мәжбүрлемей келеміз, себебі «қызмет жақсы істеп тұр ғой» деп отырдық. Енді істемей қалды.

Бір нәрсені ескерту керек: «бәрін тек осында орнатып, сыртқы әлеммен байланысты ұзу» деген де қате жол. Интернет ол үшін жасалмаған. Дұрысы — әр маңызды сервисің Қазақстанда жеке жұмыс істей алатын резервтік контуры болуы. Байланыс үзілсе — ішкі режимге көшеді, қайта қосылғанда синхрондалады. Бұл техникалық тұрғыда шешілген мәселе, әлемде мындаған компания солай істейді.

— Егер осындай шетелдік компанияның жұмысы мүлдем тоқтап қалса, біздегі бұл салада не жағдай болады? Жылдам ауыса қоятын балама жолдар бар ма?

— Такси нарығында бір балама бар — inDrive. Бірақ ол да шетелдік, әрі бір ойыншы кеткен күні не істейтінін көрсетті.

Жеткізу саласында Wolt, Glovo бар — бұлар да шетелдік. Яғни «балама» дегеніміз бір шетелдік тәуелділіктен екіншісіне көшу.

Карта мен навигацияда жағдай одан да қиын — 2GIS те ресейлік компания. Толық қазақстандық, өз серверінде тұрған ауқымды карта сервисі іс жүзінде жоқ.

Сондықтан тура жауап: жылдам ауысу жоқ. Бар нәрсе — бір тәуелділіктен екіншісіне секіру. Ал нағыз отандық балама бір аптада жасалмайды, оған жылдар мен қаражат керек. Міне, сондықтан бұл мәселені «апта өтті, ұмытылды» деп қалдыруға болмайды.

— Қазақстан азаматтарының дербес деректері қайда сақталады және олардың қауіпсіздігіне кім жауап береді?

— Заң бойынша — Қазақстанда, ал жауапкершілік деректер базасының иесі мен операторына жүктеледі. Яндекс жағдайында — Yandex Qazaqstan заңды тұлғасына. Мемлекет тарапынан қадағалау — ЖИ және цифрлық даму министрлігінің құзырында.

Бірақ мұнда да шынайы болайық. «Сақталады» деген сөз бен «өңделеді» деген сөз бөлек. Заң сақтауды реттейді. Ал сіз такси шақырған сәтте орналасқан жеріңіз, бағытыңыз, телефоныңыз — сол сәтте өңделу үшін қай серверге барады? Бұл сұраққа компания «деректер Қазақстанда сақталады» деп жауап береді, ал бұл сұрақтың жауабы емес. Заң тұрғысынан бәрі дұрыс, бірақ нақты жағдай тұрғысынан толық айқындық жоқ.

— Еліміз цифрлық тәуелсіздігін нығайту үшін алдағы уақытта қандай нақты технологиялық, экономикалық және заңнамалық қадамдар жасауы керек?

— Заңнамалық тұрғыда — заңға «деректерді сақтау» талабымен қатар «қызметтің үздіксіздігі» талабын енгізу керек. Пайдаланушы саны белгілі бір шектен асқан, әлеуметтік маңызы бар сервис (такси, жеткізу, төлем, карта) шетелдік инфрақұрылым істен шыққанда Қазақстанда кемінде негізгі функцияларын жалғастыра алуға тиіс. Бұл — банктерге қойылатын талаптың IT-ге көшірілген түрі.

Технологиялық тұрғыда — министрлік тәуелділік аудитін жүргізіп, жариялауы керек. Әр ірі сервисің қай буыны Қазақстанда, қайсысы сыртта — ашық айтылсын. Соны білмей тұрып саясат жасау мүмкін емес.

Экономикалық тұрғыда — екі нәрсе. Біріншісі, шетелдік компанияларға есептеуді Қазақстанға көшіру тиімді болатын жағдай жасау: дата-орталық құрылысы, электр тарифі, салық. Екіншісі — отандық ойыншыларды жасанды түрде қолдау емес, оларға әділ нарық беру. Бір платформа құлағанда екіншісі бағаны үш есе көтере алмайтын ережелер болуы керек.

Сонғы бір сөз. Өткен апта бізге бір сабақ берді: тәуелсіздік — қай серверде деректің жатқанында емес, шекараның ар жағында бәрі сөнгенде бізде шамның жанып тұрғанында. Қазір ол шам жанбады. Келесі жолы жаматындай ету — осы күннен бастауды қажет ететін жұмыс.

Сұхбаттасқан Оразәлі
БАЙМҰРАТ

Электрқуаттау станцияларын реттеу талаптары кәсіпкерлерді шығынға батырмау керек. Бұл туралы депутаттық сауалды «Ақ жол» партиясының Құрылтай депутаты Олжас Нұралдинов жолдады.

І желтоқсаннан бастап электр-қуаттау станцияларының иелері үшін жабдықтарды метрологиялық бақылау бойынша жаңа талаптар енгізіледі.

Бір қарағанда, бұл техникалық мәселе сияқты. Алайда, іс жүзінде бұл қуаттау станциялары операторларының қосымша шығындарға ұшырауын білдіреді. Ал, бизнестің қосымша шығындары сайып келгенде тарифке әсер етуі ықтимал.

Мәселен, 25 қыркүйекте Сауда және интеграция министрлігі №272-НҚ бұйрығын қабылдады.

Енді тек автомобильге нақты берілген электр энергиясының мөлшері ғана емес, кернеу, ток күші мен зарядтау уақыты мемлекеттік реттеуге жатады.

Нарық қатысушыларының мәліметінше, электр қуаттау станцияларының бір үлгісін немесе партиясын сынақтан өткізу және санатын бекіту шамамен 1,8–2 миллион тенге тұруы мүмкін.

Бұл ықтимал шығындардың бір бөлігі ғана.

Кәсіпкерлер ұсынған материалдарға сүйенсек, жаңа талаптарды іске асыруға қатысуға тиіс салалық ұйымның өзінің қазіргі уақытта электр қуаттау станцияларының түрлері мен олардың жаңа талаптарға сәйкестігін анықтау әдістемесі жөнінде нақты ұстанымы жоқ.

Сондай-ақ, кернеудің, ток күшінің және қуаттау уақытының дұрыстығы іс жүзінде қалай тексерілетіні де түсініксіз. Соған

ҚР САУДА ЖӘНЕ ИНТЕГРАЦИЯ МИНИСТРІ А.А. ШАҚҚАЛИЕВКЕ

РЕТТЕУДІҢ ТҮСІНІКСІЗДІГІ КӘСІПКЕРДІ ҚИНАМАУЫ ТИІС

Электрқуаттау станцияларын реттеу талаптары кәсіпкерлерді шығынға батырмау керек

карамастан, талап қабылданып, оның күшіне енетін күні де белгіленді. Яғни, кәсіпкерге жаңа рәсімдерден өтіп, ол үшін ақы төлеу қажеттігі алдын ала айтылғанымен, министрліктің өзі бұл рәсімдердің нақты қалай жүзеге асырылатынын әлі толық айқындамаған.

Осы тұста маңызды сұрақ туындайды: реттеудегі белгісіздік салдарынан кәсіпкер неге шығынға батуы тиіс?

Мәселен, кәсіпкерлік кодекстің 9-бабында да келесідей маңызды қағидат көзделген: жеке кәсіпкерлік субъектілеріне қойылатын жаңа талаптар тұтынушылар мен

мемлекет үшін түсетін пайда осындай реттеуге байланысты шығындардан асқан жағдайда ғана енгізілуге тиіс.

Қарапайым жанармай құю станциясын мысалға алайық.

Мемлекет тұтынушы қанша жанармай литрін алғанын бақылайды. Бірақ, ешкім бензиннің баққа қандай жылдамдықпен құйылып, оған қанша минут жұмсалғанына қатысты жеке метрологиялық бақылауды жүргізбейді.

Электр қуаттау станцияларына қатысты жағдай бұдан да күрделі.

Сондықтан, мұндай станцияларға қатысты мемлекеттік метро-

логиялық бақылаудың негізгі нысаны тұтынушыға нақты берілген электр энергиясының мөлшері, яғни, ақысы төленетін киловатт-сағат болуы керек.

Электр көліктерінің электр қуатын қабылдау мүмкіндіктері бірдей бола бермейді. Бір автомобиль жоғары қуатты қабылдай алса, екіншісінің мүмкіндігі әлдеқайда төмен болуы ықтимал.

Тіпті, бір автомобильдің өзі аккумулятор температурасына, қуат деңгейіне және батареяның жай-күйіне қарай әртүрлі уақытта әркімге қуат қабылдайды.

Нәтижесінде операторға өзі толық басқармайтын параметрлерді бақылауға байланысты қосымша шығындар жүктеледі.

Мемлекет электр көлігін дамытуды, әлдеқайда экологиялық таза технологияларды енгізуді және қоршаған ортаға түсетін жүктемені азайтуды міндет етіп отырғанын ерекше атап өткен жөн.

Алайда, қуаттау инфрақұрылымы жетілмесе, электр көліктерінің жаппай дамуын күту мүмкін емес.

Егер әрбір жаңа станцияны орнату қосымша міндетті рәсімдерге байланысты қымбаттай берсе, бұл желі ауқымын кеңейту қарқынына тікелей әсер етеді.

Әсіресе, ірі қалалармен салыстырғанда мұндай жобалардың

экономикасы айтарлықтай төмен өңірлер мен тас жолдар бойында бұл мәселе айрықша өзекті.

Біздің пайымдауымызша, электр қуаттау станциялары үшін мемлекеттік метрологиялық бақылаудың негізгі нысаны тұтынушыға нақты берілген электр энергиясының көлемі, яғни, тұтынушы ақы төлейтін киловатт-сағат мөлшері болуы тиіс.

Жоғарыда баяндалғанның негізінде «Ақ жол» Демократиялық партиясы Сауда және интеграция министрлігіне келесіні ұсынады:

Біріншіден. Кернеуді, ток күшін және қуаттау уақытын мемлекеттік метрологиялық реттеу қажеттілігін қайта қарап, реттеудің негізгі назарын нақты берілген электр энергиясының дұрыс есептелуіне аудару керек.

Екіншіден. Жаңа талаптарды қолданбас бұрын, оларды орындаудың нақты әрі бірыңғай әдістемесін ұсынып, сондай-ақ, бұл талаптардың тұтынушыға қандай пайда әкелетінін және оның кәсіпкерлер шығындарына қаншалықты сай келетінін көрсететін экономикалық негіздеме әзірлеу қажет.

Жаңа талаптар күшіне енгенге дейін аталған мәселелер бойынша тиісті шешім қабылдауыңызды сұраймыз.

Құрметпен,
«Ақ жол» ҚДП фракциясының
депутаттары
О.Нұралдинов
Д.Еспаева
А.Қожахметов
М.Шынаилова
Е.Юсупов
Д.Ахметжанов
Ю.Жи
Б.Бибаев

ЖАСТАР САЯСАТЫ: БІРЛЕСКЕН ШЕШІМДЕР мен ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

«Ақ жол» партиясы Жастар қанатының төрағасы Ханзадила Насруллаев «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығының жаңа директоры, Халық кеңесінің мүшесі Найла Мұхтаровамен жұмыс кездесуіне қатысты. Кездесуге «Әділет» және «Ауыл» партиялары жастар қанаттарының өкілдері Жансая Қуанышбекова мен Дәурен Рахымбек те келді.

Найла Мұхтарова 2027-2032 жылдарға арналған жастар саясатын дамытудың ұлттық баяндамасын әзірлеу жоспарларын таныстырды. Қазір ол үшін социологиялық зерттеу жүргізу әдістемесі әзірленуде. Оған бес негізгі бағыт кіреді:

- жастардың денсаулығы мен бос уақыты;
- жастар өміріндегі білім мен ғылым;
- жастардың әлеуметтік және экономикалық жағдайы;
- қазіргі жастардың құндылықтары мен қызығушылықтары;
- азаматтық белсенділік.

«Ақ жолдың» Жастар қанаты жастар саясаты саласындағы сарапшылар ретінде баяндаманы әзірлеуге тікелей қатысуға дайын екенін мәлімдеді. Ханзадила Насруллаевтың сөзінше, саяси партиялардың жастар ұйымдарының қатысуынсыз жастар саясатының кешенді тұжырымдамасын әзірлеу мүмкін емес.

Кездесу қорытындысы бойынша тараптар ынтымақтастықты жалғастырып, бірлескен бастамаларды пысықтауға келісті.

«АҚ ЖОЛ»: АЛМАТЫ ОБЛЫСТЫҚ ФИЛИАЛ ТӨРАҒАСЫ АУЫСТЫ

«Ақ жол» демократиялық партиясы Алматы облыстық филиалының төрағасы ауысты.

«Ақ жол» демократиялық партиясы Алматы облыстық конференциясына «Ақ жол» партиясы төрағасының орынбасары, ақын, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің VII, VIII шақырылымдары депутаты Қазыбек Иса және ҚР Құрылтайы депутаты Мейраш Шынәсіл қатысты.

Бұрынғы филиал төрағасы Мейраш Шынәсіл биыл ҚР Құрылтайы депутаты болып сайланғаны белгілі. Енді «Ақ жол» Демократиялық партиясы Алматы облыстық филиалының төрағасы болып Абзалбек Сағымбекұлы конференция делегаттарының шешімімен бірауыздан сайланды.

Жаңа төраға Абзалбек Сағымбекұлы жоғарғы заңгерлік және

экономикалық білімді, мемлекеттік құрылымдар мен бизнес саласында жинақтаған мол тәжірибесі бар. Ол Алматы қаласы Бостандық ауданы әкімінің аппаратында қызмет атқарып, кәсіпорындарды

басқарған. Жетісу облысы Текелі қаласы мәслихатының VII шақырылым депутаты болып, халық аманатын орындаған кәсіпкер.

«Ақ жол» партиясы төрағасының орынбасары Қазыбек Иса Құрылтай

ҚҰРЫЛТАЙ СОТ ӘКІМШІЛЕНДІРУІ ТУРАЛЫ ЗАҢ ЖОБАСЫН ҚАРАУҒА КІРІСТІ

Құрылтайдағы «Ақ жол» демпартиясы фракциясының депутаты Асылхан Қожахметов «Сот әкімшілендіруі туралы» заң жобасы жұмыс тобының алғашқы отырысына қатысты.

Бүгінде сот әкімшілендіруі қызметі түрлі нормативтік-құқықтық актілермен реттеледі. Бірыңғай заңның жоқтығы өкілеттіктерді ажыратуда, жұмысты ұйымдастыру мен қызметкерлердің құқықтық мәртебесін айқындауда қиындықтар туғызады.

Жаңа заң жобасы осы олқылықтарды жойып, сот әкімшілендіруі жүйесін ретке келтіруге және сот төрелігін тәуелсіз жүзеге асыруға қажетті жағдай жасауға бағытталған.

Алдағы жұмыс барысында депутаттар заң жобасының ережелерін мұқият қарастырып, оларды жетілдіруге қатысты ұсыныстар әзірлейді.

БАТЫСҚАЗАҚСТАНДЫҚТАР ДА ОБЛЫСТЫҚ ФИЛИАЛДЫҢ ЖАҢА ЖЕТЕКШІСІН САЙЛАДЫ

Орал қаласында «Ақ жол» Демократиялық партиясы Батыс Қазақстан облыстық филиалының конференциясы өтті.

Делегаттардың дауыс беру қорытындысы бойынша филиал төрағасы болып Аскар Серікұлы Мерғалиев сайланды.

Жиында партияның өңірдегі алдағы жұмысы, филиал қызметін күшейту және халықпен байланысты нығайту мәселелері талқыланды.

Сондай-ақ филиалды бұған дейін басқарған Серік Ролланұлы Мерғалиевке партияның өңірдегі дамуына қосқан үлесі мен атқарған еңбегі үшін алғыс білдірілді. Партия жұмысына және сайлау науқандарына белсенді атсалысқан азаматтарға Алғыс хаттар табысталды.

Аскар Серікұлын жаңа қызметімен құттықтап, жұмысына табыс тілейміз!

qazaquni.kz

МЕМЛЕКЕТ ҚАЙРАТКЕРІН АҚЫН РЕТІНДЕ ТАНЫДЫҚ

Бақытқожа Ізмұхамбетовтің «Белестерге жалғасып...» кітабы туралы

емес, өмірлік тәжірибенің биігінен карауға тырыскандай әсер қалдырады.

Бұл жерде оның тұлғасының екі қырын бір-біріне қарсы қоюдың қажеті жоқ. Поэзиясы мемлекеттік қызметтегі тәжірибесінің арқасында ғана қызықты немесе атқарған лауазымдары өлеңдеріне ерекше салмақ береді деп айтуға болмайды. Екі қырдың да өз құндылығы бар. Мемлекеттік қызмет кәсібилікті, саяси ерік-жігерді және қабылданған шешімдер үшін жауап бере білуді талап етеді. Ал поэзия шынайылықты, байқағыштықты, күнделікті сөзбен жеткізу қиын сезімдер мен ойларды көркем тілмен өрнектеу қабілетін қажет етеді. Ізмұхамбетовтің өмір жолында осы қасиеттер бірін-бірі толықтырып, қатар өрілген.

Автордың мемлекеттік қызметтегі жолының өзі құрметке лайық. Тарих ғылымдарының докторы, профессор Өмірзақ Озғанбаевтың «Ғибратты ғұмыр» атты очеркінде Бақытқожа Ізмұхамбетовтің кәсіби тұрғыдан қалыптасуы, мұнай саласындағы қызметі, өңірлерді басқарған кезеңдері баяндалады. Очерк авторы өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығын дамытуға, жаңа өндіріс орындарын ашуға, мәдени бастамаларды қолдауға бағытталған жобаларды еске алады. Атқарылған істер мен жетістіктерді тізбелей отырып, автордың күнделікті міндеттермен шектелмей, туған өлкенің болашағын ойлауға ұмтылғанын аңғаруға болады.

1986 жылғы Желтоқсан оқиғасына қатысты эпизод та назар аударарлық. Ол кезде Ізмұхамбетов кенестік мұнай барлау экспедициясының құрамында Йеменде жұмыс істеп жүрген. Очерк авторының баяндауынша, ол қазақ жастарын айыптауға ойланбастан қосылғысы келмей, болған оқиғаның мән-жайына тереңірек үңілу қажет

деп санаған. Бұл ұстаным өз халқына деген көзқарасын саяси жағдайға қарай өзгерте салмайтын, принципшіл адамның болмысын аңғартады.

Мақалада Ізмұхамбетовтің қызметтік жолымен қатар адамдық қасиеттеріне де назар аударылады. Сұхбаттасушыны тыңдай білуі, өзгеге құрмет көрсетуі, өз ұстанымына адалдығы сөз болады. Әдебиет пен мәдениетті қолдауға бағытталған еңбектері де еске алынады. Осының бәрі оның өңірді дамыту ісін экономикалық көрсеткіштермен ғана шектемей, қоғамның рухани өміріне де мән берген басшы болғанын аңғартады.

Соған қарамастан, кітаптың ақындық қырына арнайы тоқталғым келеді. Мемлекеттік қайраткерлер туралы көбіне олардың шешімдері, тағайындаулары мен жетістіктері тұрғысынан жазылады. Олардың еңбегі атқарған қызметінің нәтижесіне,

не өзгерткені мен не тындырғанына қарай бағаланады. Алайда адамды лауазымымен ғана өлшеуге болмайды. Қызметтің сыртында жеке естеліктері, көңіл толқыныстары, өткен өмір туралы ойлары, жақындарына және туған жеріне деген ықыласы бар. Кейде адамның нені қадірлейтінін, нені маңызды санайтынын, оңаша қалғанда не туралы ойланатынын оның өлеңдері арқылы тереңірек түсінуге болады.

Осы тұрғыдан алғанда, «Белестерге жалғасып...» — естеліктер мен өлеңдердің жай ғана жинағы емес. Бұл — автордың өз үніне құлақ асуға мүмкіндік беретін кітап. Мінберден сөйлеген министрді немесе атқарылған жұмыстар жөнінде есеп берген әкімді емес, жүріп өткен жолына көз жүгіртіп, сол өмірдің мәнін өз сөзімен жеткізуге ұмтылған адамды танимыз.

Кітаптың «Белестерге жалғасып...» деген атауын жаңа биіктерге қарай жалғасқан жолдың бейнесі ретінде қабылдауға болады. Бұл атау автордың өмір жолымен де үндеседі. Өйткені адамның жолы мемлекеттік қызметпен бірге аяқталмайды. Жағдай өзгереді, лауазымдар артта қалады, ал жинақталған тәжірибе адаммен бірге қалады. Онымен бірге ой толғауға, жазуға, өзі маңызды деп санаған дүниелерді өзгелермен бөлісуге деген қажеттілік те сақталады.

Бәлкім, кітаптың қызығушылық тудыратын тұсы да осында шығар. Ол Бақытқожа Ізмұхамбетовтің мемлекеттік қызметін бақылап жүрген оқырмандарға ғана емес, уақыт, адам жады, өмірлік ұстанымдар туралы ойланатын жандарға да жақын болуы мүмкін. Мұнда өмірге деген екі көзқарас тоғысады: нақты істер үшін жауап беруге дағдыланған мемлекеттік қайраткердің пайымы және оқиғалар мен адам әрекеттерінің астарындағы мәнді түсінуге ұмтылған ақынның танымы.

Бақытқожа Ізмұхамбетов елдің және өзі басқарған өңірлердің дамуына елеулі үлес қосқан мемлекеттік қайраткер ретінде қалыптасты. Ал оның шығармашылық жолы да назар аударуға лайық. Өйткені бұл жол көпшілікке, ең алдымен, ресми қызметі арқылы танылған тұлғаның тағы бір қырын ашады.

Мемлекеттік істер тарихта қалады, ал поэзия сөзі оқырманмен сырласуын жалғастыра береді. «Белестерге жалғасып...» кітабында осы екі арна бір-біріне қайшы келмейді. Олар мемлекеттік қызметте үлкен жолдан өткен, сонымен бірге өмір туралы ойлануға, оны сезінуге және өлеңмен өрнектеуге деген ықыласын сақтап қалған адамның тағдырында тоғысады.

Бигелді ҒАБДУЛЛИН.

«ҚАРАБЕРЕН» ҚОЖАБЕРГЕН БАТЫР ЕРЛІГІН ТОЛҒАЙДЫ

Астанада жазушы, тарихшы Тұрсынхан Зәкеннің XVIII ғасырдағы қазақ халқының тарихын арқау еткен «Қараберен» атты тарихи романының тұсаукесері өтті.

«Фолиант» баспасынан жарық көрген жаңа туындыда қазақ халқының XVIII ғасырдағы алмағайып кезеңі, ел мен жерді қорғау жолындағы күресі, ата қонысқа оралу арманы және сол дәуірдегі тарихи тұлғалардың тағдыры көркем баяндалады.

Автордың айтуынша, романның негізгі арқауына Қожаберген батырдың өмір жолы мен ерлік істері алынған. Арқада туып, Алтай өңіріне дейін ат басын тіреген батырдың ғұмыры ел шетін қорғау, жер тұтастығын сақтау және халықтың болашағы үшін күреспен өрілген.

Жазушы Қожаберген батырдың жоңғар шапқыншылығына қарсы күрестегі рөліне, қазақ жерінің тұтастығын сақтауға қосқан үлесіне айрықша тоқталады. Романда сол кезеңдегі қазақ қоғамының тыныс-тіршілігі, салт-дәстүрі мен мәдениеті, хандар мен билер кеңесінде қабылданған шешімдер де кенінен суреттеледі.

Шығармада жоңғар шапқыншылығына қарсы күресте ел қорғаған батырлардың бірлігі, қан майдандағы шайқастары

мен ұзақ жорықтары көрініс тапқан. Сонымен қатар Қожаберген батырдың Алтай мен Тарбағатай өңірлеріне ел қоныстандыруға қатысты ерлік жолы да баяндалады.

Тұрсынхан Зәкеннің пікірінше, «Қараберен»

— бір ғана батырдың тағдырын суреттейтін шығарма емес, тұтас бір дәуірдің болмысы мен елдік мұратын танытатын тарихи-көркем туынды.

«Бұл туынды — менің Қожаберген батырдың ерлік жолы арқылы тұтас XVIII ғасырға қойған ескерткішім. Ол сол бір алмағайып заманда ел бастаған, қол бастаған ерлердің және Қазақ даласының әр төбесінде, әр қонысында қорым тасы қалған боздақтардың рухына арналады» — дейді автор.

Тұсаукесер барысында романның жазылу тарихы мен тарихи негізі таныстырылып, жаңа туындының мазмұны жөнінде пікірлер айтылды.

«Қараберен» романы — ел тарихындағы күрделі кезеңдерді көркем әдебиет арқылы танытуға бағытталған еңбек. Шығарма оқырманды өткен дәуірдің оқиғаларына үңіліп, елдік пен ерліктің мәнін зерделеуге жетелейді.

Бұл реттегі сөзді қазіргі кезеңде өзін ел азаматымын деп жүрген әр қазақ баласының қасиетті борышы – өз халқының ұлт болып ұйысып, жаһандану заманында елінің Тәуелсіздігін сақтау жолында бар білімі мен күш-қайратын аямай тер төгуі жағына арнағымыз келеді.

ҰЛТТЫҚ САНА ҚАЛАЙ ҚАЛЫПТАСАДЫ?

Қазақ халқының: «Балапан ұяда не көрсе, ұшқанда соны алады» деген даналығын естен шығармасақ. Яғни ел болып, билік болып ел келешегінің иесі жастардың болашағын ойласақ, өзіміздің әр қадамымызға сын көзбен қарап, сол жастарға үлгі, тәлім боларлықтай қимыл-әрекет жасауымыз керек екенін жіті түсінуге тиіспіз.

Сөз бен ісіміздің, пиғылымыз бен қимылымыздың ара-алшақтығын болдырмау бәріміздің ойымыздан бір сәт те шықпауға тиіс. Біз мына бір ақиқатты ұмытпасақ. Ол – адамның өзі қартайғанда көретін бақыты мен қасіретінің негізі өзінің жас шағында істеген қылықтарынан туатындығы. Өйткені бала – әке-шешенің көшірмесі. Бұл философиялық тағылымның өмір сүру заңдылығынан туындап отырғаны аян. Оны ешқандай ғылым жоққа шығара алмайды және ол барша адамзат қауымына ортақ заңдылық.

Мысалы, қазір өзін «зиялы ақсақалмын» деп, қоғамның өміріне белсене араласып жүрген біраз азаматтардың сөзі мен ісінің қабыспай жататынын көргенде, олардың кемшіліктерінің астарында халқының рухани құндылығынан ада болуы жатқан шығар деген пікір әркімнің ойында пайда болады. Сондықтан жастарға «сөзі емес, іс-әрекеті үлгі» болуына байланысты қазақ ақсақалдары қандай болу керек деген сұрақ өзінен-өзі сұранып тұр.

Осыған жауапты ісі мен сөзі жұртқа тәлім болған ағалар, дарынды, өнегелі жастар болып, бәріміз өз пікірімізді ортаға салсақ дұрыс болар еді.

Адамдарды мазалайтын тағы бір мәселе – шенділер мен қалталылардың қарапайым адамдармен қарым-қатынасындағы тәкаппарлық, менмендік, астамшылық жайы болар.

Дәулеттілердің өздерінен басқаларды төмен санап, жоғарыдан қарап менсінбеуі халқымыздың арына зиян әкелмейді деп кім айта алады?..

Бұл қылықтың түбінде мәдениетсіздік, نادандық, өзімшілдік пен рухани кедейлік

жатқанын қалай жасырамыз?.. Ондай әрекеттің, көбінесе бабалар рухын елеспейтін отбасындағы тексіздіктен туатынын қашан ұғамыз?..

Бала тәрбиесі, ананы қыз кезінен тәрбиелеуден басталарын білген халқымыздың даналығы «Қызға қырық үйден тыйым» дегенді қазіргі ата-аналар қалай ұғады?.. Бұл сұраққа мұғалімдер, тәрбиешілер, ғалым-ұстаздар не дейді?..

Ұрпақ тәрбиелеу ісі – еліміздің келешегімен қабысып жататын маңызды, ауқымды, үлкен мәселе!

Оған ешкім таласа қоймас. Тәрбие негізі отбасынан басталады. Бала ата-ананың көлеңке-көшірмесі болғандықтан, оның әке-шешесі өздерінің қылықтарына мұқият қарауға тиіс. Балабақша, мектеп, жоғары оқу орындары баланың тек дарынын шыңдап, мінезінің толып, қалыптасуына ықпал етеді. Бұл – табиғи заңдылық.

Ендеше, әрбір адам, отбасы, мемлекет – ұрпақ тәрбиесіне мұқият көңіл бөліп, бала тәрбиесіндегі болатын кемшіліктердің болмауына көңіл бөлуін қалай жолға қоя аламыз?..

Келешекте балаларымыздың саби кезден бастап отбасында, ата-ана қасында толық тәрбие алуына мүмкіншілік туғызатын жағдайды шешу мәселесіне билік, халық

қалаулылары – депутаттар қашан белсенділік көрсетеді?..

Тәуелсіз еліміздің келешегі дәулетті болып мәңгі жасауына ықпал ететін ең қымбат байлығымыз бен қуатымыз – бабалардың рухани байлығы мен адамзаттың адами тиімді құндылықтарын бойына сіңірген білімді, ар-намысы таза, жігерлі, қайсар етіп тәрбиеленген ұрпақ екені аян. Яғни жастарды өз елі намысын қорғаушы және жерінің иегері етіп тәрбиелеуден маңызы зор ештеңе жоқ екенін түсінетін кез баяғыда жетті емес пе!

Жастарды тәрбиелеуді кезекті науқанға, шоу-шараларға айналдырмай, бабалар салған жол – үлкендерден тәлім көріп тәрбиелі болып өсуін іске асырсақ ғана, ұлттық тәрбие беретін орта қалыптасады. Яғни ұлттық сананың қалыптасуы ұлттық тәрбиенің деңгейіне байланысты екенін өмірдің өзі көрсететінін естен шығармауымыз керек шығар.

Олай болу үшін баршамыз: биіктегі дәрежелі шенділер де, дәулеттілер де, қарапайым қатардағы азаматтар да өз бойындағы кемшіліктерінен арылу жолын ойлауы азаматтық борыш деп білеміз.

Егер осыған ұғымымыз, жігеріміз, біліміміз, тәзіміміз жетсе, сонда ғана, біздің қолымыздан бабаларымыздың даналығын жаңғыртып, жастарды тәрбиелеу келеді деуге болар. Тек сонда ғана ұрпағымыздың ар мен намыс тазалығын ту етіп ұстайды деп халықты сендіруге болады.

Ал сылдыр сөз – бос айғай, даңғаздақпырт, ұран-шоумен тәлім беруге тырыссақ, онда жастарымыз пысықайлық, атаққұмарлық, дүниеқоңыздық, надандықтың құлы, қуыс кеуде дауеске айналып, өз халқының намысын қорғаудан гөрі, бас пайдасын – өз жейдесінің бүтін болуын ғана ойлаудан аспайтын ынжық, өзімшілдер болуы өз-өзінен түсінікті.

Өкінішке қарай, қазір жастарға үлгі болуға ұмтылып жүргендердің біразына тән «ауру» – атаққұмарлық пен бүркеме тәкаппарлық па деген ой келеді. Сондай «пысықтардың» сөздерін естіп, сұхбаттарын оқыған жастар сырттай оларды қарапайым, дана деп қабылдағанымен, өмірде олар ешкімді менсінбейтін өркеуде, өздерін жоғары, ақылды санайтын, іштарлығы ішінде жатқан аярлар екенін ұққанан кейін, жастар үлкенді қайдан құрметтеп, сыйласын?!

Ұлтының намысын қорғауда қазақ азаматтарының тізе қоспай, бас-басына да нышпан, ақылшы, көсем болуға ұмтылуының салдарынан береке мен бірлік қашып, әркімдердің жемі болып жүруінің де себебі осында жатқан жоқ па екен?

Қашанғы қисық-қыңыр тарта бермекпіз? Зиялы, ары таза, жігерлі азаматтар, парасаттылықпен өз кемшіліктерін өздері түзетіп басы қосылмаса, ұлт намысының жерге тапталуы жалғаса беруі ықтимал.

Елін халқын сүйген ары таза, ұяты бар ер қорғайды!

Халық келешегін ойласақ, әр қазақ өзінің «мен» деген кеудесін басып, парасаттылықпен ұрпақ болашағы үшін бір-біріне кешірімділікпен, бауырмалдықпен қарауды үйреніп, ұлт болып ұйысып, өз мемлекетінің шаңырағын биік, босағасын берік ұстайтын береке-бірлік үшін атсалысуы қажет.

Ұрпағымыздың кеудесіне өз Отанының намысын қорғайтын патриотизм мен мемлекетшілдіктің өшпес сезім отын жағайық!

Болат ДҮЙСЕМБІ,
саясаткер-экономист,
Қазақстан Журналистер одағының мүшесі

Өткенді аңсау (ностальгия) — әдемі сезім. Әрине, жүрегіңе жылы тиер кездері көп болса. Қалай болғанда да, балалық шақты сағынасың, әйтеуір. Бірақ сол өткеннің ұлтына орасан зиян келтірген тұстарын өлермендікпен сағынудың не қажеті бар? Көзге ұрар кемшілігі көп болса да, «сол кездері жақсы еді ғой, шіркін» дейтін әңгіменің басы жиі қылтияды.

Заман да, адам да көп өзгергеніне қарамастан, сонау отыз, қырық жыл бұрынғы «жақсы күндерді» аузымыздың суы құрып айтудан жалықпаймыз. Бәрі бұрынғысынша, кеңес кезіндегідей болса екен дейміз. Балабақшаға, мектепке баламызды қазақ тілінде оқытқымыз келмейді. Тек мемлекеттік тілде оқытатын білім ұясы ашылса, аралас болсын деп дау шығарамыз. Сондағы уәжі — таза қазақ мектебі дұрыс оқытпайды-мыс. Бұл — өтірік! Туған тілімізді, ұлт кадрларын кемсітудің барып тұрған арам жолы.

Сонда дейміз-ау, 35 жыл тәуелсіздік жылдарында ұлттық құндылықтар туралы ауыз толтырып айтылған, сия тауысып, пернетақта ұрғылап жазылған әңгімелер қайда қалды? Биік мінберлерден егемендік басты құндылығымыз деп көп айтылады. Ал сол егемендіктің басты нышаны тіл ғой. Тәуелсіздікті аялаймын деген адам ең алдымен тәуелсіз мемлекеттің тілін, ұлттық құндылықтарын аялауға тиіс. Ал бізде, өте-мөте өкінішке қарай, олай болмай тұр. Кейбіреулердің кеңес кезеңінің керітартпа әдеттеріне жабысып, содан айырылғысы келмей отырған жайы бар.

Қазір небір сұмдықты да, шындықты да әлеуметтік желіден табатын болдық. Ол жаңалықтың тез тарайтын орнына айналып алды. Қоғамдық талқы жасайтын да сол жер, біреу артық кетсе, тезге салып алатын да сол жер. Кейде көптің дегені болатын да сол жер. Нағыз демократия, нағыз сөз бостандығы, нағыз әділеттілік дерсің!

Бірақ ол жердегі сөз бостандығын өз шолжандығына айналдырып алатындар, андамай сөйлеп, аузынан қағынатындар бар. Мысалы, қайбір күні бір қыздың сондай әрекетке барып, артынан оңбай қалғанын көрдік.

Сол күні әлеуметтік желіде Mini knopka атымен тіркелген блогер Айгерім Бердалиева Threads-те Алматыдағы билбордқа шыққан суретін жариялап, мәз болып отырған. Онысына «Алақай, менің келбетім Лениннің бойындағы билбордта тұр. Мені құдды бір көре алмайтын құрбым сияқты құттықтап қойындаршы» деп жазыпты. Әрине, орысша. Әрине, үтір-нүктесіз. Жарайды, айдай әлемге қуанышын жеткізуге асыққан ғой.

Бірақ сол билбордтан дау шықты. Қызға «көре алмайтындардың» құттықтауынан гөрі көре алатындардың (көзі қарақтылардың) сыни пікірі қарша борады. Оларға Айгерімнің Достық даңғылын Ленин деп жазғаны ұнамаған. Желідегі әлеуметтің бұған өре түрегелуі өте орынды еді. Баяғы Ленин даңғылының Достық болып өзгергеніне бүгінде 30 жылдан асқан. Отыз жыл бойы өткенді аңсап, санасы сілкінбейтін неғылған жандар бұл?! Бұндайлар әлі де көп болған сон көпше түрде айтып отырмыз.

Әдегенде «Блогер қызымыз сәл жаңылған шығар. Сөге жамандамаңыздар» деп ара түсуге шақ тұрғанбыз. Жок! Өкінішке қарай, олай емес екен. Әдейі солай жазыпты. Желі қолданушыларының пікірін сыйлайын деп отырған ол жок. Қайта одан сайын өршеленіп жауап жазды. Әрине, орысша. Әйтеуір, бұл жолы үтір-нүктесі, түгел болмаса да, бар екен. Бірақ анайы сөз араласқан. Сондықтан оны қазақшаға аудармай, сол күйі, тек анайы сөзін көп нүктемен «әрлеп» келтіруді жөн көрдік. Сонда Mini knopka, яғни Айгерім Бердалиева бұй дейді (емлесі мен тыныс белгілері сақталған):

«мне по...уй - Ленина. скажу вам еще больше! мне похуй 2 - Фурманова! никаких Достык, Назарбаева, Наурызбай Батыра, Желтоқсан итд истинные Алматинцы говорят: Ленина, Фурманова, Дзержинского, Мира, Виноградова, Комсомольская итд И уср...тесь там в своих комментах УАХАХАХАХАХАХА».

Бұған әлеуметтік желідегі жұрт шыдап отырсын ба? Блогерге наразылық танытқан пікірлер одан сайын үдеді. Сөйтіп, іс насырға

шабатындай болды. Өйткені ұлтаралық араздық тудыратындай жағдай болып жатыр. Желі қолданушыларының қаһарынан қорыққан болуы керек, efw.kz (Eurasian Fashion Week — Еуразия сән апталығы) аккаунтында тез арада мәлімдеме жасалды. Бұл — әлгі Айгерімнің қатысуымен өздерінің жарнамалық билбордын жасатқан ұйым. Мәлімдемеде:

«Қалыптасқан жағдайға байланысты шын жүректен кешірім сұраймыз.

EURASIAN FASHION WEEK-тің аталған блогердің мәлімдемелеріне еш қатысы жоқ екенін және оның жеке парақшасында білдірген ұстанымын қолдамайтынын ресми түрде мәлімдейміз. Жағдай туралы ақпарат бізге белгілі болған сәттен бастап, блогердің қатысуымен жарияланған барлық материалдарды Алматы қаласының экрандары мен билбордтарынан алып тастау туралы шешім қабылданды. Түсіністік танытқандарыңыз үшін алғысымызды білдіреміз», — делінген.

Бұл жерде сән апталығын ұйымдастырушылардың сауатты қадам жасағаны анық. Олардың өз абырой-беделіне нұқсан келтірмеуге тырысқаны дұрыс та болды. Әйтпесе, кезінде мұндайлар кешірім сұрауға асықпаушы еді. Олар жұрт бойкот жариялап, «жанын шығарғаннан» кейін ғана әрекет етуге көшетін. Ал сән апталығындағыларға ел риза болғандай. Пікір жазғандар түгел алғысын жаудырып жатты.

«EFW командасы, мықтысындар! Бірлесіп жұмыс істеген адамыңның жерге қаратқаны қашан да жақсы емес. Мұндай ауқымды іс кезінде үнемі қыл үстінде жүресің. Бұны бәрі түсінетін шығар. Мәселеге бірден араласып, жауап бергендерің сендердің мықты маман екендеріңді, тарихты да, елді де, аудиторияны да, өз жобаларыңды да құрметтемеуге жол бермейтіндеріңді көрсетеді», — депті желі қолданушыларының бірі.

Осыдан кейін блогер қызымыздың да әдегендегі арыны басыла қойды. Адам қорықса ғана, ағылып жатқан ақшасынан қақса ғана

ӨТКЕН ШАҚТЫ

ӨЛЕРМЕНДІКПЕН АҢСАУ

тәубесіне келеді екен. «Екен» дейміз-ау, дәл солай, негізі. Әйтпесе, Айгерімнің әдегендегі арыны қатты еді ғой. «Мне по...уй» деп отырды кәдімгідей. Жұрттың айғайы мен жұмыс берушісінің қатаң шешімінен кейін ғана мысы басылды. «Тым артық кетіппін» деп, елден кешірім сұрады.

«Егер менің жазбам біреудің көңіліне тиіп кетсе немесе біреуге жақпай қалса, олардан шын жүректен кешірім сұраймын, — деп жазды блогер. — Мен ешкімді ренжіткім келген жоқ. Жазбамды көңіл-күйге беріліп жазыппын. Оны бірден өшіріп тастадым. Өйткені қатты көңіл-күйге берілгендіктен, жұрт оны әу баста ойлағанымдай мағынада қабылдамауы мүмкін екенін түсіндім. Шынымды айтсам, жазбама мұншалықты жауап болады деп ойламаппын. Мақсатым біреулердің жанын жаралау емес-тін».

Бәрін бүлдіріп алып, тіпті алауыздыққа себеп бола жаздап барып, артынан «жаздым-жанылдым» деп кешірім сұрай салатын сол баяғы әдет. Негізі, осылай ауырмай «өлмеу» үшін әндесті сөйлеген ләзім ғой. Қазір әлеуметтік желінің әлеуеті зор. Мұндайда қазақ «Көп қорқытады, терең батырады» дейді. Жағдайды соған жеткізбеу керек еді де.

Көшенің кеңес кезіндегі көне атауларын сонша беріліп сүйетіндей не күн туды?! Әрі-беріден сол, жас шамасына қарасаңыз, бұл қызымыз ол заманды көрмеген. Сөйте тұра байырғы Алматыға деген сезімі күшті екен. Өзі айтқандай, сол сезімге қатты беріліп кеткен ғой.

Айтқандай, әлеуметтік желіде блогерді даттаушылармен қатар, жақтаушылар да төбе көрсетіп жатты. Кеңестің керек емес сарқытын аңсайтындар әлі де бар екен. Тіпті кейбіреулер бұны сонша сөз қылатын нәрсе емес дегенге меңзеген. Мысалы, «Дети под защитой» жекеменшік қорының басшысы Жанна Ахметова Facebook-тегі парақшасында болған жағдайды айта келіп, ойын былайша кекесінмен түйіндепті:

«Өміріміз қандай керемет деген ойда

отырмын! Тіршілікке аса қажет нәрсені ойлаудың, үйімізге бомбасы бар дрон құламай ма деп уайымдаудың керегі жоқ. Соғыс та, аштық та, аязды күүдер де, сезім мен азап шегу де түк емес. Махаббат та, уайым-қайғы да, қуаныш та жоқ. Көше атауына бола бірнеше күн қыркысып отырған қандай жақсы!»

Әне, қалай-қалай кекетеді! Бұның да ұлттық құндылықты қызғыштай қорғап отырғандарды ұрғаны бар. «Басқа уайымымыз жоқ па?» дегенге меңзейді. Тіпті бұнысы соғыс пен дронды айтып, жамандық шақыратынға ұқсап кеткендей. Бірақ оған да қарсы пікір айтушылар болмай қалған жоқ. Солардың бірі — белгілі журналист Самал Ибраева.

«Сонда біз, қазақтар, тіршілікке аса қажет дүниені ғана ойлап отыра беруіміз керек пе? — деп жазады журналист. — Сөйтіп, тілімізді, тарихымыз бен елімізді ойлауға қауқарымыз да, уақытымыз да қалмауы керек екен ғой. Жок. Жәй күн көретін ғана емес, жөнді өмір сүретін ғана келді. Біз үшін не маңызды екенін өзіміз шешуге тиіспіз. Тарихымызды құрметтеуді қарнымыз тоқ жүрсе ғана талап етуіміз керек пе? Сіздер мына қылжақты доғару үшін біз міндетті түрде соғыс не аштықты күтуіміз керек пе? Бұл жерде мәселе әлдебіреудің көшені көне атымен атағанында емес. Мәселе — қазіргі атаулар мен оларды қадір тұтатын адамдарды ашықтан ашық жек көруде... Біреуге тарпа бас салуды жөн дей алмаймыз. Бірақ жұрттың наразылығын елемеге де болмайды. «Басқа айналысатын іс жоқ па?» деген сөз — жәй сылтау ғана».

Түсінген адамға осы сөздер өтімді жауап болар еді. Бірақ қайдам, үнемі ұлттың намысына әдейі тиюді мақсат тұтқандарда осыны ұғатын сана жоқ сияқты.

Жоғарыда айтқанымыздай, өткенді сағыну — әдемі һәм табиғи сезім. Алайда бұрынғының көлеңкесіне байланып, бүгінгі тәуелсіздіктің қадірін елемеге әсте де дұрыс емес. Ал тарихты құрметтеу дегеніміз — ескі атауларды қайтаруға ұмтылу ғана емес, сол тарихтан сабақ алып, ұлттың басынан өткен қиындықтарды ұмытпау.

Әрине, кеңестік кезеңнің де жақсы естеліктері болуы мүмкін. Бірақ сол замандағы ұлттық тіл мен мәдениетке жасалған қысымды, қазақтың өз жерінде өз тілінің мәртебесін көтеру жолында көрген қиындықтарын да естен шығаруға болмайды.

Тәуелсіздік бізге өткеннің орнын толтыруға, ұлттық болмысымызды жаңғыртуға ана тілімізді ардақтап, тарихымызды өз көзқарасымызбен тануға мүмкіндік берді. Ендеше, осындай мүмкіндіктің қадірін білмей, тәуелсіздікпен бірге келген құндылықтарды менсінбеу — өзімізге өзіміз жасаған қиянат емес пе? Көше атауы жай ғана тактайшадағы жазу емес. Ол — халықтың тарихи жады, елдік санасы мен азаттыққа деген құрметінің көрінісі.

Әлеуметтік желідегі оқиға да бізге бір ақиқатты аңғартты: сөз бостандығы жауапкершіліктен бөлек кетуге тиіс емес. Әркім өз ойын айтуға құқылы ғой. Бірақ сол еркіндікті жұрттың ұлттық сезімін қорлауға, қоғамды кемсітуге немесе елдің тарихи таңдауын мазак етуге пайдалануға болмайды. Сонымен бірге, қандай пікір айтылса да, оған байыппен жауап беріп, мәселені өркениетті жолмен талқылау — қоғамның мәдениетін танытатын өлшем.

Әрине, мұндайда «кімнің аузына қақпақ боласың?» дейтін сұрақ туары да анық. Бірақ мәселе ұлттың жайына келгенде, аузын бұған өгіздей болып отыра беру, оған бей-жай қарау жөн емес. Әлеуметтік желіде өре түрегелгендердің әрекеті өте орынды. Ұлттың намысына тиетін сөз айтқандардың заң жолымен сазайын беру керек. Оған толық хақымыз бар.

— Сіздің сахнада, кино-телеэкрандарда жасаған рольдеріңіз, әншілік өнеріңіз қалың жұртшылыққа жақсы таныс. Әдетте көрермен сахнадан дайын көркем рольді көреді. Ал өнер жолыңызда сахнаға шығарған сексеннен аса роліңізді дайындау процесі, әріптестеріңізбен серіктес болу, режиссерлердің жұмыс стильдері туралы әңгіме көрермендерге ғана емес, кәсіби мамандар үшін де қызық болар еді. Алғашқы роліңіз ол кезде жас режиссер Ә.Мәмбетовтің «Беу, қыздар-ай!» (Қ.Шаңғытбаев, Қ.Жандарбеков) спектакліндегі Айсұлу...

— Мектеп бітіргеннен кейін әнші боламын деген үмітпен құжаттарымызды Құрманғазы атындағы консерваторияның вокал бөліміне тапсырған едім. Ол бөлімге Сәбит Оразбаев, Раушан Әуезбаевалар да келген екен. Консерваторияның жанынан актерлер дайындайтын бөлімінің ашылуына бастамашы болған Қазақстанның Халық артисі, профессор Аскар Токпанов осы үшеумізді сонда алып кетті. Аскар Токпановтан дәріс алып, 1959 жылы М.Әуезов атындағы академиялық драма театрына қызметке бір топ жас келдік. Асанәлі Әшімов, Фарида Шәріпова, Раушан Әуезбаева, Сәбит Оразбаев, Матан Мұратәлиев, тағы басқалар — бәріміз орналастық. Бұрын көпшілік сахнасына келіп жүретінбіз. Келдік те, жұлдыздардың арасына кірдік. Бәрін қараймыз, қыздар жағы атакты актрисалардың арасына түстік деп қуанамыз. Ол кезде Әуезов театрына келу деген арман... Апаларым, ағаларым жақсы қарсы алды. Онда театрда жалтылдап, сартылдап тұрған әдемі қыздар, жап-жас келіншектер шетінен... Сәбира апам, Шолпан, Хадиша, Бикендер... Үлкен ағалардың төрт көзі түгел. Сераға, Елаға, Қалибек, Қапан аға, Қармысов. Театрды құрған жұлдыздар. Солардың ішіне келдік. Бізді таңдап алған ол кезде театр директоры Құрманбек Жандарбеков болды.

— Көпшілік сахнасынан енді жеке рольге шықтыңыздар. «Беу, қыздар-ай!» Әзекең... Әзірбайжан Мәмбетовтің осы театрдағы алғашқы жұмысы ма сіздермен?

— Әзекең біздерден бір-екі жыл бұрын ғана келіпті. Мәскеуден бітірген, өзінше бір жүрген сәнді жігіт. Қараймыз, өзінше бір стильге сияқты, керемет тамаша адам. «Келіндер, дұрыс» деп «Беу, қыздар-ай!» комедиясын алды қоюға. Мен өзімше өлең айтатын адаммын ғой. Әнші, сауыншы қыз Айсұлу — басты рольді маған берді. «Мышбаева, сен ойнайсың Айсұлуды» деді. Фарида — Күнсұлу, Зәмзәгүл — Жансұлу, т.б.

Оқу бітіріп келгендеріміздің барлығында роль — мәре-сәре болды. Сәбит — суретші жігіт, Райымбекте де роль, бәрімізге дөп келді. Қойды. Қыздардан Фарида, Раушан үшеуіміз. Алғашқы ролім, өзін айтпақшы, сол Айсұлу еді, сауыншы қыз. Ауыл өмірі бізге тансық емес, анам фермада сауыншы болып жұмыс істеген. Жас та албырт кезіміз, рольге өмірден көргенімді азық еттім. Әзекеңнің ол кезде қазақшасы онша жақсы емес. Орысша өскен бала. Біз ауылдан келген кара қазақпыз. Бірақ Әзекеңмен тіл табысып, жақсы жұмыс істедік. Режиссерлігі енді керемет. Жанадан келген жас жігіт қой.

— Нендей кереметі бар еді?

— Ол жылдам, ширақ болатын. Ол кешке дейін сөйлеп тұрмайды. Мизансценаны қояды да, «сен ана жерде тұрасың, мыннан шығасың» деп шегелеп айтады. Мен есім шығып сонда қорқамын. «Беу, қыздар-ай!» маған етене жақын. Шешем сиыр фермада сауын сауып, өлең айтып, бұзауын тартып өскенбіз ғой. Сәтті шықты, бәріміз бар өнерімізді салып ойнадық. Ой, дүрілдеттік қой, керемет әртіс екенбіз ғой десіп қалдық. Өйткені газеттен газет жазып жатты.

Бір күні Әзекең «Ана — Жер-ананы» қоямын деді. Маған роль берген жоқ. Толғанайды Фарида мен Сәбира апам екеуі ойнады. Бір дайындықтан кейін маған қарата Әзекең: «әй, идиотка, (ол не дегені екен деп қоямын), «Ана — Жер-ананы» алып жатта, Әліманды ойнайсың» деді. Тақырып маған етене жақын. Соғысқа менің төрт бірдей ағамды алған ғой. Кітапты оқығанда көзіме жас алып отырдым.

Нұрмұхан Жантөрин, алтыным сол, нағыз актер. Бойы ұзын ғой, ол менің күйеуім Қасымды ойнайды. Асанәлі екеуі екі құрам. Соғысқа бара жатқанда ойбай салып, шашымды жайып жіберемін, «сен кімге тастап барасың?» деп шаужайынан ұстап айырылмаймын. Келін боп түскеніне екі ай ғана болған жеңгемді елестетемін көз алдыма. Мен шырықрап жатырмын өзімше. Сонда Әзекең: «Стоп!» деді Нұрмұханға, — идиот, не істеп жүрсің? Мышбаева жаңа келген, как она играет, ал сен құр жүрсін, оның күйеуі емессің бе? Әскерге кетіп барасың...» деп кейіді. Нұрмұханға не, әбден тәжірибелі актер, кезі келгенде ойнап шығады ғой. Әзекең сол эпизодты көріп ойланып қалды. «Е-е, мынау да трагедияны кәдімгідей ойнайды екен» деген болуы керек, Әліман роліне бекітті.

Алғашқы кезеңде негізінен комедиялық рольдер — Ә.Тәжібаевтың «Той болардасында» Айбала, Қ.Мұхамеджановтың «Құдағи келіпті» комедиясында аккөңіл де адал Марфуғаны орындадым. Алғашында эпизодтық роль, жүргізуші қыз Жамал ролінде шықтым. Өзім ән айтамын.

— Сіздер көрнекті режиссер Әзірбайжан Мәмбетовтің қойылымдарында көп ойнаған буынсыздар. Көптеген спектакліне сіз де қатыстыңыз. Өзгелерін айтпағанда, «Ана — Жер-анадағы» Әліман, «Қан мен тердегі» Ақбала, «Ақ кемедегі» Бекей рольдеріңіздің өзі неге тұрады?

— «Ана — Жер-ананы» Әзекең 1964 жылы қойды. Әліман ролін Торғын екеуімізге берді. Екеуіміздің өрнегіміз екі түрлі болды және бұл заңды да. Әр роліңнің өмірбаяны болады ғой. Менің Әліманымның өзегі өмірдің өзінен алынды. Соғыс басталғанда мен бес

ЖАУАПКЕРШІЛІК – АКТЕРГЕ ӘР КЕЗДЕ ҮЛКЕН СҮЙЕНІШ

Қазақстанның Халық артисі Нүкетай Мышбаевамен сұхбат

Қазақстанның Халық артисі, «Парасат» орденінің иегері, халық сүйген актриса Нүкетай Мышбаева Қазақ Мемлекеттік М.Әуезов атындағы академиялық драма театрында үзіліссіз өнер көрсеткеніне жетпіс жылға таяпты. Ұлттық характерлерді жеріне жеткізе ашатын өнер иесі шығармашылығының басты ерекшелігі — халықтық сипатында, ал кара шаңырақ сахнада орындаған үлкенді-кішілі, басты-қосалқы сексенге жуық ролінің қай-қайсысы да оның өмірлік-өнерлік тәжірибесі мен үлкен рухани ізденістерінің жемісі. Ал ол рольдер қалай дүниеге келеді? Көрнекті актрисаның шығармашылық зертханасы қандай? Сахнадағы серіктестерімен, режиссерлермен қалай жұмыс істеді? Сексен және тоқсан жылдық мерейтойларға орай жасап, біріктірген сұхбаттарымыздың негізінен осы сауалдарға, яғни азды-көпті шығармашылық зертханаға байланысты өрбіді.

жастан енді асқан едім. Төрт ағамды бірдей майданға алды. Бізге көпірден әрі өтпеу керек. Анам аңырап, шашын жұлып, аяғынан тұра алмай қалды. Бәріміз шулап, жылап-сықтап тұрмыз. Анам Шәлипа Толғанай сияқты. Ең кішкене бауырым Мақсұт 15 жаста ғана еді, комсомолға өтіп барып кетті. Мақсұт — «Ана — Жер-анадағы» Жайнақ деуге болады. Үлкен ағам Әкімқожа жеңгем Сараға үйленгелі екі ай ғана болған. Жеңгем ағам майданға аттанғанда шаужайына жабысып, «мені кімге қалдырып барасың?» деп шырқырағанда бүкіл ауыл жылады. Спектакльдегі Майсалбек сияқты.

Сұрапыл соғыстан екі ағам қайтпады. Бір ағам ауру болып келіп, бір жылдан соң дүние салды. Өміріміз қиын болды, масақ тердік, жеті жасымда сиыр саудым. Сол кез біздерді шындады, қайраттандырды, еңбекқорлыққа үйретті. Әйтеуір, Әлкен ағам аман-есен оралып, соғыс біткен соң адам қатарына қосылдық. Рольге дайындалғанда осының бәрі есте, сахнаға шығып ойнағанда анамның, жеңгемнің, жалпы ауыл-аймақтың қайғысы, жылау-сықтаулар көз алдыма тұрды. Әліман ролі осыдан да шынайы, әсерлі, табиғи

шықты ғой деймін. Анам Шәлипа «Ана — Жер-ананы» көрген соң қатты ырза болды. Тіпті «Шыңғыс менің өмірімді жазыпты» дегенді де айтты.

1973 жылы шыққан «Қан мен терде» Ақбаланы Фарида екеуіміз ойнадық. Ә.Нұрпейісовтің атакты романы бойынша қойылған спектакль ғой. Әзекең негізінен Фаридамен жұмыс істеді. Алғашқы қойылымдарда Фарида шықты, оның ойыны жоғары бағаланды. Фаридамын өзі де керемет актриса ғой, екеуіміз бірнеше спектакльде бір рольге түстік. Жақсы серіктес, құрбы болдық. Ал «Қан мен терде» бірге жұмыс істедік. Режиссердің Фаридаға айтқанын тыңдап-ұғып, бейнені өзімше шығаруға ұмтылдым. Фаридамын мәнерін, жүріс-тұрысын, ролінің шешімін қайталамауға тырыстым.

— Режиссер Мәмбетовтің актерлермен жұмыс стилі қандай еді?

— Жалпы, Әзекеңмен жұмыс істеу қызық. Алғашқы кезде онша қазақша білмейді. Кей сөздерді дұрыс айтпайды да, біз түсінбей қалатынбыз. Келе-келе қазақшасы жақсарды. Бірте-бірте бәрі орнына келді ғой. Әзекең көп сөйлемейтін, ежіктеп түсіндіріп жатпайды. Мизансценаны мықты қояды, сонсоң, мысалы, «мына жерде жүрекпен жыла, сонда көрермен сенеді» дейді. «Ана — Жер-анадағы» бір мизансцена — Толғанай екеуіміз екі жақтан еңіреп жылап шығып, бір-бірімізбен құшақтасамыз. Отбасынан майданға кеткендердің барлығы қаза тапқан сәт қой. Роліңнің нәрін, мәнін нақты айтып береді. Әрі қарай өзін алып кетесің.

Әзекең мизансценаны мықты қоюмен қатар роліңнің бір қиын тұстарында жол сілтейтін. Мысалы, «Қан мен терде» Еламан балық аулауға, теңізге шығып, үйде ұзақ уақыт болмайды. Күйеуін сүймейтін Ақбаланың қалауы — Тәңірберген. Ол анда-санда келіп-кетіп жүреді. Өзінің

осы күйіне, Еламанға ызаланған келіншек не істеуі керек? Ол өзін қалай ұстауы керек? Ойлану керек деді Әзекең. Ашу-ызасы бар, кінәсі бар әйел. Тығырыққа тірелген Ақбала не істерін білмей, бесікті селкілдетіп, арлы-берлі қатты тербейді, Еламаннан өш аламын деп, баласынан өш алады. Менің шешімімде, Ақбала осылайша әйелдік мінез көрсетеді. Осы трактовамды Әзекең жақсы қабылдады. «Мышбаева, молодец! Ролің шықты» деді. Ал мұндай шешімді спектакльді көргендердің біреуі қабылдады, біреуі қабылдамады. Кезінде марқұм Әшірбек «Ақбала неге өйттеді?» деп сынап жазды да. Менің мінез ерекшелігім рольдеріме де сезілетін болуы керек — не нәрсеге де көзқарасымды ашық білдіремін, оқиғаға қарым-қатынасымды да ашық көрсетемін.

Әзекең білімі өз алдына, түйсігі сұмдық мықты режиссер еді. Спектакльдері қандай күрделі, трагедиялық сипаты мол. Қойылымға алған материалдары қандай! Шетінен мықты драматургияны қойды. Солардың бірі — Ш.Айтматовтың «Ақ кемесі». Спектакльге кіріспес бұрын Баланың роліне лайық актер іздеді. Жұмағали Маханов ол кезде студент екен. Шолпан Жандарбекованың шәкірті. Театрдың Көркемдік кеңесінің үлкен сынағынан өтіп рольге бекітілді. Керемет ойнады. Мен Момын шалдың қызы Бекейді ойнадым. Бұл ролімде де ән айттым. Ән емес, зар. Бір перзентке зар болған ананың зары. Бекейдің күйеуі, маскүнем Орозқұлдың ролінде Ыдырыс Ноғайбаев. Орозқұл ішіп келсе болды — «бала тумайды, мен құбас қалатын болдым» деп Бекейді қамшының астына алады. Ыдырыс аға шынайы ойнайды, қамшы көтергенде қарасан — бет-жүзі әлемтапырық, бір жолы жүзіне қарап қалыппын, қашып үлгермей, қамшысы арқамды осып түсті. Үстімдегі жаздық көйлек болатын. «Аға, мұнының не? Арқам ашып тұр, қазір сахнаға қалай шығамын?» дедім. Сонда ағаның айтқан жауабы: «Қашу керек». Яғни сахнада сергек бол дегені ғой.

— Мәмбетовтің режиссер ретінде тағы қандай ерекшеліктері бар еді?

— Әзекең сұсты болатын, бірақ жүрегі нәзік. Оның спектаклі боларда күні-түні дайындалып келемді. Ал бастаймыз дейді, «тише» дейді. Мизансцена қоюда керемет. Біз кейде қақайып тұрып қаламыз, ебедейсіз кимылдар жасап қалмыз. Соның бәрінде Әзекең актерлерге жайлы мизансцена жасауға ұмтылатын.

— Бекей ролі туралы кеңірек айтыңызшы.

— Бекейді Торғын екеуімізге берді. Ән айтатын әйел. Бала тумайтын күнде таяқ жейді. Біз болсақ, шошанданқырап, жеңілдеу ойнадық па, бір күні Әзекең ренжіді: «Олай емес, Мышбаева, ыржандама, — деді. — Оның жүрегі толған қайғы. Ол қасіреті көп әйел» деді. Өзі «қасірет» деген сөзді үйреніп алыпты. Әр спектакль сайын қазақшаны үйреніп, қазақша жақсы сөйлеп кетті өзі. Себебі, тамаша талант.

— Сонда сіздерге роліңіздің дәнін айтады ғой.

— Ия, дәнін айтады. Орозқұл Бекейді «қаншық, елдің әйелдері қос-қостан бала туғанда, сен немене» деп ұрады. Мен — Бекей күйеуімнің шаужайынан ұстап, құлап, сүйретілетінді өзім істедім. Сонда Әзекең: «молодец, Мышбаева, давай, делай, делай» — деді. Орозқұл — Ыдырыс аға, ол да дәу, ұра бергенде зәрем ұшады. Премьера кезінде құладым да, «өлтір мені, өлтір, мен өлгім келеді» деп шаужайынан ұстап алдым. Ол

мені сүйреп барады, «Мышбаева, молодец» дейді. Мен өзім таптым дегендей мақтанып-ақ қалдым. Керемет режиссер еді.

Әзекең келе-келе қазақша жақсы сөйлейтін болды дедім ғой. Ұжыммен етене араласты. Образды жақсы түсіндіретін, ашып беретін болды. Бекей пұшабы қанамаған әйел. Ондай адам сергек болады. Орозқұл — ішкіш. Өзі қара күш иесі. Сенің Бекейің Орозқұлды кінәласын дейді. Шынында да, менің Бекейім өз қасіреті өз ішінде. Қатал тағдырына мойынсұнған, жаны қатыгез тартқан әйел. Бұл қойылымды да халық өте жақсы қабылдады.

Көрнекті режиссердің басқа да бірталай қойылымында — «Қутпеген кездесудегі» Ғалия, «Түлкі бикештегі» Карина, «Көшеде жүрген пақырды, әкім бол деп шақырды» комедиясында Анжелика, «Дон Жуанның думанында» Миранда рольдерінде шықтым, тағы да басқа спектакльдерінде ойнадым. Әзекең төрт-бес жас қана үлкендігіне қарамастан, біздердің барлығымызды көп нәрсеге үйреткен, ширап-шынықтырған, Ұстаз болған адам. Мәмбетовтей ғұламамен сахнада өнер жасасқаныма өзімді бақытты санаймын.

— Сіз комедияларда көп ойнадыңыз. Солардың бірі — өзбек драматургы Саид Ахмадтың «Келіндер көтерілісі». Комедияны қазақ тіліне Асқар Сүлейменов аса шебер аударып, режиссер Райымбек Сейтметов қойды. Жалпы, Р.Сейтметовтің М.Әуезов театрында еңбек еткен жылдары жемісті болыпты. 1970 жылы А.Абдуллиннің орыс ақыны С.Чекмарев туралы, басты рольдерде Ф.Шәріпова мен Ә.Молдабеков ойнайтын «Ұмытпа мені, күнім» пьесасын сәтті шығарғаннан бастап 1981 жылғы «Өкінішті өмірге» (В.Дельмар, аударған Қ.Мұхамеджанов) дейінгі аралықтағы репертуары өте салмақты: Л.Пиранделло, Г.Лорка, Л.Дрюко, тағы басқа заманда қазақ драматургтары, М.Шаханов поэзиясынан «Сенім патшалығы» спектаклін қойып, ұлттық сахнада поэзиялық театрды алғаш бастаған да осы режиссер болуы керек...

— Райымбек бізде Жасөспірімдер мен балалар театрына ауысқанша табысты жұмыс істеді. Ол өзі актер болғаннан кейін актерліктен қыр-сырын, бүге-шігесін жақсы меңгерген. Қай актермен қалай жұмыс істеуді де жақсы білді. Рольдерді бөлген кезде әр актердің мінез-құлық ерекшелігіне, қабілет-әлеуетіне қарайтын. «Ұмытпа мені, күнім!» спектаклінде Әнуар — ақынның прототипін, Фарида оның ғашығы Тоняны ойнады. Сондай бір лирикалық, жарық спектакль болатын. «Өкінішті өмірде» Сәбира апам мен Ыдырыс ағам жақсы үндестікте көрінді. Райымбек ізденгіш режиссер еді. Көркем тілдің, сөздің қадірін жақсы сезінетін. Қазақ әдебиетін, әсіресе, поэзияны жақсы білетін.

«Келіндер көтерілісі» спектаклінде мен Саттынісаның ролін орындадым. Фармон биінің жеті келінінің бірі. Енеге жағынудың небір әдісін әбден меңгерген. Әртүрлі образға кіреді — қажет болса сатып кетеді, өсектеі керемет айтады. «Нүкеш, сен де өсектеі мықты айтады екенсің» деп Райымбектің шығы аятады. Мен ролім бойынша келіндерді сөзге тартамын ғой, сонсоң Фармон биіге жеткіземін. Фармон биінің ролінде — Сәбира апам. Әбден оң жамбасына келген роль. Спектакль өте қызық, нағыз комедия. Көрермендер сүйіп, сүйсініп көретін. Тіпті, далада билет сұрап жүретін. Бұл спектакльді гастрольдерге де көп алып шықтық.

— Нүкетай апа, бұл театрда біраз режиссер штатта қызмет етсе, көптеген режиссер спектакль қойды ғой. Айталық, В.Мажурин, атақты «Жендеттерді» қойды. Сонда Мажуринді Н.Жантөрин ойнады. Ал Александр Пашков есімді режиссер бірталай жыл қызмет еткен, «Ричард III», тағы басқа көптеген мықты спектакльдер қойғанын жақсы білесіз. Есімі көп аталмайды. Ол кісімен қызметтес болдыңыз ба? Кейінгі буын режиссерлерден сіз Әубәкір Рахимовтың қойылымдарына көп қатыстыңыз.

— Ия, небір режиссерлер қызмет етті. Пашковпен көп жұмыстас болмадым. Шынында да, мені Әзекеңнен кейін спектакліне көп шақырған айналайын Әубәкір. Өте талантты азамат, жұмысын халық біледі. Сондықтан да өзі ештеңе айтпайды, «мен кереметпін» демейді. Ол Асқардың, Асқар Сүлейменовтің кезінде ешкім жүрегі дауаламаған пьесаларын қалай қойды!

— Сіз ол спектакльдерде роль ойнадыңыз.

— Ия, Әубәкір ең алдымен «Төрт тақта — жайнамазын» қойды. Онда Сәбит пен Зәмзәгүл екеуі қандай керемет сахналық жұп болып ойнады. Сәбит Зәмзәгүлден жас қой, бірақ жас айырмашылығы білінбейді. Екеуі де шебер... Сол қойылым дайындығы кезінде Асекең, Асқардың өзі келеді. Онда өзі де театрда әдебиет бөлімін басқарады. Мен онда бір эпизодта ойнаймын. Үн-түңсіз келеді, зәрем ұшады.

Ал өзі рахаттанып, премьеры шыққанша релитацияға қатысып отырады. Әубәкір екеуі сөйлесетін, пікірлесетін болуы керек. Осы драматургтарда бұрын сондай бір жақсы дәстүр бар еді. Мұхқан, Мұхтар Әуезовтен басталған дәстүр болса керек. Асқар ырза болғанда, темекісін шертіп қап отыратын еді, айналайын... Темекісі — қолында әнебір, немене дейтін еді...

— Мундштук...

— Иә, сонысына салып қояды. Өзі бір аксүйек.

— Сіз «Штат қыскартуда» да ойнадыңыз. — Иә, хатшы әйелді ойнаймын. Өткір спектакль еді. Сонда Асқардың айтқаны ұрпақтың қамы екен ғой, ұрпағын құрып барады дегенді айтқаны екен ғой, жарығым.

— Иә, өте терең ойлы, аса өзекті драма-диалогтар. Екінші драма-диалогы — «Жетінші палата». Оны да Ә.Рахимов сахналады. Жалпы, Әубәкір Асекеңмен рухтас, мықты шәкірті бөлек алған суреткер. «Осы үш драма-диалог, триптих «Ситуациялар» деген атаумен 1996 жылы Республика Мемлекеттік сыйлығына ұсынылды. Орайы келіп тұрғанда айта өтейін, лауреат атанды ғой. Ал сыйлыққа драматург А.Сүлейменов, қоюшы-режиссер Ә.Рахимов, басты рольдегі актерлер З.Шәріпова, Ж.Медетбаев, Т.Мейрамов, яғни авторлар жұмыс ұсыналы. Сол кезеңдегі бір түсініксіз жағдайларға байланысты комиссияда Асекеңнен өзге кандидатуралар өткізілмеді. Мен сонда Мемлекеттік сыйлық комиссия мүшелігінде бар едім. Қатты ыңғайсыз жағдайда қалдым. Алайда Әубәкір де, өзге ұсынылғандар да Асқар лауреаттықты алса, біздің де алғанымыз десті. Ешбір реніш, түсініспеушілік деген болған жоқ. Бұл да үлкен азаматтықты танытса керек.

— Асқардың сыйлық алуы театрға да абырой болды. Ал Әубәкірдің азаматтығы, адалдығы деген енді бір керемет. Жоғарыда да айттым ғой, Әубәкірдің көп қойылымдарында ойнадым. Т.Нұрмағамбетов комедиясы бойынша «Бес бойдаққа бір той» қойылымы жиырма жыл жүрді. Халық сүйіп көрді ол спектакльді. Әубәкір сол рольді ұсынғанда, «ойнамаймын» дедім. Сонда ол «сіз актрисасыз, ойнайсыз» деді. Алтыным сол. «Бес бойдаққа бір той» қанша жыл аншлаппен жүрді.

— Халыққа жақын спектакль ғой, әлеуметтік драма.

— Кейін тағы қойды ғой. «Ойнайсыз ба?» дейді. Сексеннен асқан кемпірмін. Ойнасам ба екен деп бір ойладым да, жоқ, дедім, жастар ойнасын. Қазір Гүлшат (Тұтова) жап-жақсы, келістіріп ойнап жүр.

— Бір сөзіңізде «комедияда бастап едім, комедияға келдім» деп едіңіз...

— «Бес бойдаққа бір той», «Отыз ұлын болғанша...» спектакльдеріне байланысты айтқан шығармын. Өнер жолымды Айсұлудан бастадым, жас ұлғая келе осы комедияларда ойнадым. Жана «Бес бойдақты...» айттым. Бұл трагедиясы бар комедия. Гүлбарам — жалғызбасты әйел. Жалғыз жүрмеу үшін Қырманбай шалға тұрмысқа шығып алған ғой. Шал роліне өзімізден отыз жас кіші Бекжан Тұрыс бекітілген. Қалай ойнаймын деп едәуір уайымдадым, қалай болады деген алаңымды режиссер Әубәкір Рахимовқа да айттым. Үйге барып көп ойландым да, ақыры келістім. Бекжанның таланттылығы сонша, жас алшақтығымыз да білінбей кетті. Қойылымда өмір бар, әзіл-сықақ бар. Халық сүйіп көретін комедия болды.

«Отыз ұлын болғанша...» қазіргі репертуарда бар спектакль, жиі жүреді. Башқұрт драматургы Ф.Бөлековтің мұңлы комедиясы. Театрдың аға буынға арнап алған дүниесі ғой. Жас жастардың ролді алғырлығымен, әдемілігімен аласың. Ал жас ұлғайған кезде ойнаған рольдеріне аса жауапты қарайсың, қалай жеткіземін деп қобалжисың, үйде дайындаласың. Бұл спектакльді де Әубәкір қойды. Жалпы, Әубәкір жас кезінен осы театрда. Ерекшелігі — қазаки, бүткіл тарихты біледі. Спектакльдері бізге де, көрермендерге де түсінікті. Иманды адам. Сахнада дауыс көтеру дегенді білмейді. Кей режиссерлер айғайлайды ғой. Ондайда рольден, спектакльден береке кетеді. Әубәкірдің тағы бір ерекшелігі — рольге актерді дәл таңдайды. Актерлермен барлық жан-тәнімен жұмыс істейді. Алғаш қойылған жылдары кемпірлерді мен, Фарида, Зәмзәгүл, Шолпан апа төртеуіміз ойнадық, Абдолла шал — Сәбит, колхоз председателі — Уайс. Бүгінде қадірлі құрдасым Сәбит, Оразхан мен Саят, Салиха, Ғайникамал, Рашида, Гүлнармен шығамын сахнаға. Мен — Фатима кемпірмін. Бұрын комендант болған, өзі партия. Сырттай қатал, қасаң болып көрінеді, ал, іші толы өкініш, у мен өрт.

Жастық шақтағы рольдерден гөрі жас ұлғайған кездегі ойнаған рольдеріне өте бір жауапкершілікпен сахнаға шығасың. Әсіресе, Сәбитпен партнер болғанда жауапкершілікті сезінемін, спектакльге үйде үш-төрт рет дайындаламын. Себебі: оның өзі рольге аса бір жауапкершілікпен қарайды. Сераған сондай еді ғой, шіркін!

— Сахнадағы серіктестеріңізден үйренген, үлгі алған кездеріңіз болды ма?

— Жоғарыда да айттым ғой деймін, жас кезде албырттығымен, жастығымен, шапшандығымен аласың рольді. Кейбір кем-кетік болса жастығына «жабасын». Бірақ жауапкершілік деген актер үшін қай кезде де үлкен сүйеніш. Жас кезімізде

үлкендерге көп қарадық, үйрендік, білмегенімізді сұрадық. Ш.Құсайыновтың «Алдар Көсе» комедиясында мен байдың қызы Менсұлуды ойнадым. Ерке, тіпті шолжаң қыз. Онда Есболған керемет ойнады. Осы спектакльде Серке аға маған: «әй, тақылдақ, тақылдамай дұрыс сөйле» дейтін. Серағалармен спектакльде серіктес болу бір бақыт, бәрін түсіндіріп береді. «Мені ұрғанда дұрыстап ұр» дейтін. «Сөзінді тақылдатпа, өкшенді тықылдатпа» деуші еді жарықтық. Осындай ескертпелерден кейін бойымызды тез жинап ала қоятынбыз. Осылайша тәрбие алдық.

Мен партнерлерімнен көп үйрендім. Біз театрға келгенде Елубай, Серке, Калибек, Капан, Құрманбек ағаларымыздың, Сәбира, Рахия, Хадиша, Бикен, Хабиба, Шолпан, Әйкен апаларымыздың төрт көзі түгел, ал Н.Жантөрин, Ы.Ноғайбаев, Т.Жайлыбеков, М.Байзақова, З.Шәріповалардың буыны кең танылған шағы.

Мақпұза апай жүрегі кең, өте мәдениетті жан болатын, өзінен көп нәрсені үйрендім. Атақты Иса ақынның қызы. Мәскеуден бітірген. Бірталай роль ойнады. Баян сұлуды керемет шығарды! Актерлігімен қатар жазушылық өнері болды. Әкесі туралы «Құралай сұлу» және «Әке аманаты» деген кітаптар жазды. «Ана кітапты оқы, мына кітапты оқы» деп көп кеңес беретін. Қызым Зәмзәгүлдің кіндік шешесі. Зәмзәгүлдің білімділігі сол Мәкеңе тартқан. Жақсылығын, қамқорлығын көп көрдім. «Беу, қыздар-ай!» комедиясында екеуіміз Айсұлу роліне түстік. Сонда Мәкең: «Нүкеш, сенің дауысың бар, ән айтасың, жылдамсың. Сен ойна» деп мені бірінші құрамға кіргізді. Ата-анасы Иса мен Шәрбанның көп адамға көмегі болған. Бір ғана мысал, Сәбира апай кезінде сол үйде тұрған.

Нұрмұхан аға өте оқымысты, мәдениетті, сөз саптауы керемет актер еді. Ол шыға келгенде жарық жұлдыздай көрінетін. Сахнада жалпы бәрі көрініп тұрады ғой. Мықты партнер еді, анау-мынау кем-кетігінді білдіртпей жібереді. «Ана — Жер-анада» бірге ойнадық. Мені «Нүк» деуші еді.

Ыдырыс аға сахнада ойнамайды, өмір сүруші еді. «Ақ кемедегі» бір жайтты мана айттым ғой, ондай жайт «Қозы Көрпеш — Баян сұлу» да болған. Бір жолы «Ақан сері — Ақтоқты» Шолпан апам, Зәмзәгүл ауырып калып, Әзекең Ақтоқтыға сен шығасың деді. Институтта оқығаным, ойнағаным бар, ақ өлен. Ыдырыс ағаммен шықтым. Ол кісі биік, менің бойым аласа. Биік такалы аяқ киіммен ойнадым. Ыдырыс аға: «биік тақа кидің бе?» деп сұрайды. Мен «иә, деймін», — бірақ, қазақ әйелінің бойы тым биік болғаны ұнамайды» деймін. «Дұрыс» дейді сонда аға. Қандай Ақтоқты болдым, білмеймін. Бірақ жасып, әдемі болып, үлбіреп шыққан сияқтымын. Спектакльді жақсы көрдім, күрделі роль, өзіме үлгі-тәжірибе болды. Сонда Ыдырыс ағаның аясын сезіндім. Ірі, мәрт актер. Рольдері де сондай. Бөлекше адам болатын. Фаридамен бақытты өмір кешті.

Фарида ерекше талант болды. Сахнаға бар жанын салып еңбек етті. Актрисаның актрисасы еді ғой. Дауыс қандай, дубляждағы жұмыстарының өзі қандай! Құлаш-құлаш текстерді тез жаттап алатын. Мұндайда Зәмзәгүл мен Фарида нағыз шебер еді. Бүгінгі әңгімеде Фарида туралы көп айтсам, орны бар. Соңғы жылдары ол анда-мында сапарларға, небір мемлекеттік ресми жиындарға шақыру алса да бармайтын. Өйткені ауырыпқырап жүрді. Бірақ ешқашан да сыр берген емес. Біз көрші тұрдық. «Фарида, жүр, шай ішейік» деп үйге шақырамын. Сырқаттының беталысын, кететінін білетіндей көрінетін. «Сенің өнеріңнен үйрендім, қалай жұмыс істеу керектігін үйрендім» деймін. Әңгімелесеміз. Сонда Фарида құрбым: «Жақсы болды ғой. Рахаттанып қалдым» дейді.

— Қызғылықты сұхбатыңызға көп рахмет. Сіз айтар мәнді де сәнді әңгіме таусылмасын. Сөз соңында өз көрермендеріңізге нендей тілек айтасыз?

— Қазіргі өскен дәрежемен өткеніме көз саламын. Біздің буын қиыншылықпен, еңбекпен өстік. Ерте ширадық, бірақ одан жаман болған жоқпыз. Осы заманымызға ырзамын. Бұрынғымен салыстырғанда қазіргі өміріміз жұмақ. Еліміз аман, жұртымыз тыныш. Ұрпағым бар, қадірлі ағайым-туысым бар, ұжымым бар. Қара шаңырақ театрымыздың қалың көрермені бар. Ұлттық театр мәртебесіне ие болды. Бұл ата-апаларымыздың арманы еді ғой! Осыны бізге көруді Алла-тағала нәсіп етіпті. Бұдан асқан не қуаныш бар! Жастар саналы, мақсатты болып өсіп келеді. Аталарымыздың аманатын, құлатпай алға апарады деген сенімім бар. Аллаға шүкір деймін. Еліміз аман, жұртымыз тыныш, өнеріміздің өрісі кең болсын!

Әңгімелескен Әлия БӨПЕЖАНОВА,
театр сыншысы

Как это произошло

В начале марта 2009 года парламент и правительство в лице Министерства юстиции инициировали поправки в закон «О праздниках в РК», предусматривающие увеличение празднования Наурыза, изменение статуса Дня Конституции из государственного в национальный праздник и исключение из списка государственных праздников Дня Республики.

Таким образом, наши депутаты под восторженный шумок, давая народу один удлинённый праздник, лишили казахстанцев другого праздника и пересмотрели всем известную новейшую историю Казахстана.

От какого праздника парламент и правительство отказались в 2009 году? От Дня принятия «Декларации о государственном суверенитете Казахской ССР», которая заложила фундамент суверенитета нашей страны и стала основным источником развития законодательной базы нового суверенного государства – Республики Казахстан. Декларация была принята еще в советское время и многие ее основополагающие принципы были воспроизведены и развиты в Конституционном законе РК от 16 декабря 1991 года «О государственной независимости», Конституциях страны 1993 и 1995 гг. В этом непреходящая ценность и значение исторической Декларации – первичной законодательной основы нашего государства.

Такое значение Декларации признавалось во многих официальных документах тех лет, а также в Конституционном законе 1991 года: «Статья 18. Настоящий Закон наряду с Декларацией о государственном суверенитете Казахской ССР служит основой для разработки новой Конституции Республики».

В итоге в тот год в мажилисе документ пополнился еще рядом поправок. В частности, превращение Дня Конституции в национальный праздник и отмены другого праздника – Дня Республики. Чем было мотивировано быстрое согласие правительства с этими дополнениями было непонятно: ведь одно дело – увеличение дней праздника Наурыза, другое дело – заодно исключить существующий государственный праздник и изменить конфигурацию и содержание национального праздника (в данном случае появление второго национального праздника). В конце концов, любой закон проходит научную правовую экспертизу, а здесь даже не соизволили свериться с Конституцией РК! Поразительна была и полная поддержка депутатов мажилиса и сената: тогда против поправок выступили только двое (!) – Алтай Тлеубердин в мажилисе и Гани Касымов в сенате.

Значение Декларации для РК

И наши законодатели не почувствовали подвоха в отмене праздника 25 октября? «Декларация о государственном суверенитете Казахской ССР» была принята в период, предшествующий реальному юридическому распаду Союза. Сам распад не был случайным, как представляли некоторые: мол, независимость Казахстану «подарили». Как будто не было Желтоксана, репрессий, геноцида казахского народа, многочисленных восстаний в царское и советское время.

Началу независимости (вне ситуации от признания или непризнания ее мировым сообществом) многих стран мира положили Декларации, утверждающие основы государственности, международных отношений, конституционного строя. Например, День независимости США – это День принятия Декларации независимости от Великобритании, когда не было и речи о признании США другими государствами.

Таким исторически важным документом, закрепившим первичную правовую основу самостоятельности нашей республики, и является «Декларация о государственном суверенитете Казахской ССР», принятая Верховным Советом страны 25 октября 1990 года.

Эта Декларация была первым историческим актом, положившим начало обретению Казахстаном суверенитета. В своих положениях она закрепила основной признак государственности

ВТОРОЕ РОЖДЕНИЕ
ДНЯ РЕСПУБЛИКИ

В апреле 2009 года День Республики был исключен из календаря праздников в рамках оптимизации. Официальные ведомства подчеркивали, что принятие Декларации о суверенитете в 1990 году было лишь промежуточным этапом, а главным историческим рубежом признавался День независимости (16 декабря 1991 года). Дополнительно высказывались мнения о дублировании смыслов с декабрьским праздником и желании разгрузить календарь – освободившиеся праздничные дни тогда перенаправили на расширение Наурыз мейрамы.

– выступление республики субъектом международного права, а также право свободного выхода из Союза. Было указано на необходимость возрождения и развития самобытной культуры, традиций, языка и укрепления национального достоинства казахской нации и других национальностей, проживающих в Казахстане.

Вспомним также, что статус государственного языка казахскому языку был придан еще в 1989 году под воздействием Декабрьского восстания 1986 года.

А как представила этот праздник глава Минюста тех лет Загипа Балиева? «25 октября действительно наш парламент принял Декларацию о независимости, но истинная независимость наступила со дня признания нас мировым сообществом». В таком духе говорил и инициатор поправок об исключении Дня Республики из списка праздников и изменения статуса Дня Конституции депутат Кенжегали Сагадиев: мол, не бывает двух дней рождения страны – этого «нет в практике ни одного государства мира. Государство рождается в один день. Первый раз мы приняли Декларацию о суверенитете. Это не независимость. Тогда был парад суверенитетов на обломках распавшегося Советского Союза. А

вот настоящий день рождения республики – это 16-17 декабря 1991 года, когда мы объявили о независимости».

До такой «законной» метаморфозы с историей вся страна думала, что рождение РК – это плод борьбы многих поколений против джунгарского нашествия, царской, советской колонизации, результаты деятельности правительства Алаш-Орды, восстаний 1916 года, 1920-1930-х гг., декабрьского восстания 1986 года. А оказывается, как в сказке, в один день (из неоткуда?) рождается целое государство! Если в советское время учили, что «настоящая» история казахов начинается с 1917 года, то в 2009 году в трактовке нашего парламента и правительства история РК начинается с 16 декабря 1991 года.

В «Декларации о государственном суверенитете Казахской ССР» говорится об осознании «ответственности за судьбу казахской нации», о «национальной государственности», а «возрождение и развитие самобытной культуры, традиций, языка и укрепление национального достоинства казахской нации и других национальностей, проживающих в Казахстане, являются одной из важнейших задач государственности Казахской ССР».

Положение о культуре, языке, традициях, достоинстве казахской нации сохранено и в Конституционном законе РК от 16 декабря 1991 года. А в Конституции 1995 года уже не было не только «казахской нации», «национальной государственности», но статьи о возрождении культуры, языка, традиций, что вполне закономерно и необходимо для бывшей колонии.

Восстановление исторической справедливости

У нас даже национальный праздник – День независимости – «наложили» на дни Декабрьского восстания. А это порождало двойственное отношение к этому Дню: что за праздник в дни национальной трагедии? Разве это не есть забвение собственной истории и памяти жертв на пути к независимости страны?

Несмотря на масштабное празднование Дня независимости, сопровождавшееся вручением государственных наград и премиальными выплатами, в медийном пространстве отмечался иной дискурс. Ряд авторов в прессе и социальных сетях подчеркивали, что для значительной части общества эта дата связана с чувством скорби. В памяти многих граждан по-прежнему декабрь символизирует не столько суверенитет, сколько глубокие общественные потрясения событий 1986 года.

К тому же все помнят, что все постсоветские республики объявили о своей независимости сразу после путча, например наши соседи киргизы об этом объявили 31 августа, узбеки 1 сентября 1991 года, только мы тянули улыбку. Даже после того, как 8 декабря 1991 года Советского Союза уже де-юре не стало как государства, мы не спешили объявлять себя независимыми.

Народ недоумевал! Но наша власть тогда всегда прекрасно понимала, что делает... Самое главное, об этом все знали, в том числе и депутаты. Уж если делать выбор между двумя праздниками – Днем Республики и Днем независимости, то по первичности и значимости для становления РК, несомненно, главным является День принятия Декларации о суверенитете Казахской ССР.

Помнится, в девяностые годы главным праздником в нашей стране был День Республики, а президент Нурсултан Назарбаев в то время в своих выступлениях выделял этот праздник. Именно 25 октября в те годы поступали официальные поздравления глав государств.

Однако смещение политического и идеологического фокуса с Дня Республики на День независимости произошло волей руководства страны. Долгое время они сосуществовали, но постепенно статус Дня Республики искусственно занижался в пользу дат, которые сильнее ассоциировались лично с первым президентом.

В 2022 году по инициативе президента

Касым-Жомарта Токаева День Республики, отмечаемый 25 октября, был официально возвращен в календарь и провозглашен главным праздником страны – единственным, имеющим статус национального (остальные праздники, включая День независимости, имеют статус государственных или профессиональных).

Это было сделано, чтобы восстановить историческую справедливость, закрепить статус Дня Республики как символа первого шага страны к суверенитету и придать 25 октября статус национального праздника (отделив его по смыслу от Дня независимости, который предложено было также наполнить значением дня памяти национальных героев).

Дастан ЕЛДЕС

По приглашению президента Касым-Жомарта Токаева в Казахстан прибыла представительная бельгийская делегация, объединившая государственных деятелей, предпринимателей, руководителей университетов и представителей научного сообщества. Такой состав отражает стремление сторон наполнить политический диалог конкретным экономическим, технологическим и образовательным содержанием.

Визит короля и королевы бельгийцев в Казахстан — это не только протокол, рукопожатия и речи. Что происходит в зале, когда в нём одновременно находятся президент, монархи, министры, представители крупного бизнеса и академического сообщества? На первый взгляд — официальный тон, строгие костюмы и сдержанность. Но Астана задала совершенно иной темп.

Насыщенный график бельгийской королевской четы в этот день стартовал с IV заседания казахско-бельгийского Делового совета и завершился форумом ректоров. Корреспондент Tengrinews рассказывает, как рождаются партнерства между Астаной и Брюсселем и как высокие технологии сближают королевские династии и молодых учёных.

«Мы удивительно близки»

За несколько минут до официальных речей в зале живо и шумно. Неудивительно, ведь с королём бельгийцев в Астану прибыла делегация из 110 человек. Казахская сторона тоже многочисленная.

Вот министр энергетики Ерлан Аккенжеев и глава Минсельхоза Айдарбек Сапаров уже успели занять свои места и обменяться рукопожатиями.

За несколько минут до группового фото Жаслан Мадиев погрузился в смартфон. Для министра цифрового развития — абсолютно естественный рабочий режим.

Впрочем, не только он. «Цифра» оказалась заразительной: члены делегаций двух стран — от политиков до бизнес-элиты — дружно погрузились в свои экраны.

Кто-то решал срочные деловые вопросы, а кто-то просто старался запечатлеть важный момент.

Но едва в зал вошли Президент и королевские гости, смартфоны исчезли, а разговоры поутихли.

Касым-Жомарт Токаев начал свое выступление с особым акцентом на историю: ровно 16 лет назад тогда еще принц Филипп лично возглавил первую торговую миссию Бельгии в Казахстан. Спустя полтора десятка лет он вернулся в Астану уже в статусе монарха, чтобы увидеть плоды той поездки.

«В нашей стране успешно работают свыше 100 бельгийских и совместных предприятий в сферах агропромышленного комплекса, здравоохранения и фармацевтики, передовых технологий и энергетики. В их числе такие ведущие бельгийские компании, как Jan De Nul, Sarens и Ahlers. Вместе с тем я убежден, что нам еще многое предстоит сделать для упрощения торговых процедур и ускорения роста товарооборота, чтобы оправдать ожидания наших народов. На региональном уровне Казахстан выступает крупнейшим торговым партнером Бельгии в Центральной Азии», — заметил Глава государства.

Одним из ключевых направлений сотрудничества Казахстана и Бельгии Касым-Жомарт Токаев назвал транспорт и логистику. Особые надежды Президент возлагает на партнерство портового комплекса Антверпен-Брюгге с казахстанскими портами Актау и Курык на Каспийском море.

Речь идет о союзе со вторым по величине морским портом Европы. Через Антверпен-

СТАРЫЙ СВЕТ И НОВАЯ СТЕПЬ.

Что нашёл король бельгийцев в Казахстане

Брюгге ежегодно проходят сотни миллионов тонн грузов.

Справка: Порт Антверпен-Брюгге — главный морской и речной порт Бельгии. Расположен на берегу Северного моря, в дельте рек Шельда, Маас и Рейн.

Почему он важен для Казахстана? Это ключевой пазл в превращении Транскаспийского международного транспортного маршрута, или Среднего коридора, в быстрый и надежный мост между Азией и Европой. Чем эффективнее работает этот маршрут, тем больше шансов у казахстанского экспорта выйти на европейский рынок.

«В этом контексте богатый опыт Бельгии как одного из крупнейших логистических центров Европы представляет для нас особую ценность. Мы рассчитываем на установление практического партнерства портового комплекса Антверпен-Брюгге с портами Актау и Курык на Каспийском море. Это позволит открыть более широкие рынки для металлопродукции, нефтехимической и сельскохозяйственной продукции Казахстана», — сказал Президент.

Как отметил Касым-Жомарт Токаев, стороны детально разобрали проекты в агропроме, высокотехнологичном здравоохранении и, конечно, в сфере искусственного интеллекта — области, где нейросети и экспертный опыт начинают работать на единый результат.

Выступление короля бельгийцев подвело под деловым заседанием яркий и прочный итог. Монарх подчеркнул: географическое положение Бельгии в центре Европы и Казахстана в самом сердце Евразии создаёт идеальную синергию.

Месседж к инвесторам прозвучал максимально чётко: выходить за рамки стандартных сделок и смело осваивать новые горизонты — от редких металлов, энергетики и финансов до масштабных логистических цепочек и туризма.

«Бельгию и Казахстан разделяет значительное географическое расстояние, однако по уровню амбиций, прагматичному подходу и решимости мы удивительно близки».

От танцующих роботов до нобелевского телескопа

Следующим в программе стал форум ректоров в Международном центре искусственного интеллекта Alem.ai.

Особым жестом стала передача телескопа от Гентского университета талантливой казахстанской молодёжи.

Это уникальный аппарат не только с технической точки зрения — на его корпусе есть автографы легенд мировой науки — нобелевских лауреатов по физике Франсуа Энглера, Герарда 'т Хоофта, Мишеля Майора и первого бельгийского астронавта Франка Де Винне.

Но высокие технологии в этот день удивляли не только стремлением к звёздам, но и неожиданным реверансом в сторону традиций. На сцену вышли роботы, исполняющие «Кара жорға».

Наблюдая, как сложные механизмы воспроизводят ритмичные «гарцующие» движе-

ния «вороного иноходца», королевская чета не скрывала улыбок.

В эти минуты вовсю шла подготовка к началу мероприятия. Тема форума — «Влияние

Наблюдая, как сотрудники в спешке расставляют дополнительные стулья, поневоле ловишь себя на мысли: вот где роботы пригодились бы прямо здесь и сейчас.

Другие же ровняли на столах папки с документами, проверяли, на месте ли ручки для подписей и расставлена ли вода. За внешним глянецом высокого визита шла та самая невидимая, но важная работа, без которой не обходится ни один масштабный международный диалог. Это задача, с которой искусственный интеллект и роботы точно не справятся: тут нужно чуткое человеческое внимание.

Руководители крупнейших вузов двух стран собрались за одним столом, чтобы

обсудить создание исследовательских мостов, совместных дипломных программ и прямых научных коллабораций.

Среди участников

форума я поймала взгляд незнакомой улыбчивой женщины. Знакомство состоялось быстро: это была Анник Кастю, ректор университета Намюра во франкоязычной части Бельгии.

Справка: Университет Намюра (UNamur) — один из ведущих вузов Валлонии, основанный в 1831 году. Университет известен сильными научными школами в области информационных технологий, биомедицины и экологии. Сегодня здесь обучаются около 9,5 тысячи студентов, включая молодых ученых из Казахстана.

В её биографии — путь от исследовательницы квантовых материалов до специалиста по менеджменту инноваций, ставшей первой женщиной-ректором в истории этого университета.

«Это мой первый визит в Казахстан. В моем университете уже учатся ваши ребята — каждый год по обмену приезжают от одного до десяти студентов из Казахстана, есть и докторанты, но лично увидеть страну удалось только сейчас. Меня глубоко тронули отзывчивость и искреннее добродушие людей», — рассказала она.

По словам Анник Кастю, именно академический обмен и совместные научные проекты создают тот самый «мягкий мост» между странами, по которому позже уверенно шагает большой бизнес. Поэтому в Намюре намерены продолжать принимать казахстанских студентов, расширять программы двойных дипломов и запускать совместные исследования.

Когда-то Великий шёлковый путь соединял страны благодаря людям, которые везли с собой не только товары, но и знания, идеи и опыт. Сегодня связи между Казахстаном и Бельгией развиваются по схожему принципу: их укрепляют студенты, исследователи, предприниматели и представители разных сфер. Именно человеческие контакты становятся основой долгосрочного сотрудничества.

Открытость к таким контактам подчёркнул и Президент Касым-Жомарт Токаев, говоря о готовности Казахстана принимать талантливых людей со всего мира.

«Чем больше таких людей будет приезжать в нашу страну, тем лучше для всех нас, поскольку это способствует укреплению как межличностных, так и профессиональных контактов. В Казахстане такое взаимодействие высоко ценится. Как Президент Казахстана я прежде всего ценю интеллектуальные способности людей, которые приезжают в нашу страну, а не их этническую принадлежность».

Добавим, что Астана стала начальной точкой на карте государственного визита. Программа бельгийской королевской четы на этом не закончилась: она продолжилась в Алматы.

Ару САТБАЕВА

Новое казахское произношение пугает и лингвистов, и самих казахов. Поможет ли здесь переход на латиницу?

Издание 365info.kz опубликовало статью Анатолия Черноусова, переводчика и преподавателя китайского языка, в которой автор предложил очень интересный взгляд на вопрос использования латинского алфавита. Он решил отталкиваться не от экономики или политики, а от нужд самого языка:

«В своё время Министерство образования Казахстана вернуло на повестку дня вопрос о необходимости введения в школах трехязычия, когда отдельные предметы будут преподаваться на трех языках. Парадоксально, но вместе с этим вопросом самым неожиданным образом актуализировалась проблема реформирования казахского языка.

Ведь в те годы государство строило свои планы по переводу казахского языка на латинскую графику. Предвидя не один жаркий спор по этому поводу, я постараюсь избежать политических аргументов за и против такой реформы, поскольку, во-первых, этого добра и без меня хватает, а во-вторых, нет ничего более легковесного и изменчивого, чем такие аргументы.

Звук как основа языка

Я предлагаю начать разговор о казахском алфавите не с букв, а со звуков, то есть не с графики, а фонологии. Прежде всего нужно разработать и утвердить официальную транскрипцию фонем казахского языка. Это можно сделать, например, на основе системы транскрибирования тюркских звуков, разработанной А. Жунибек в работе «Предварительный опыт транскрибирования тюркских звуков» (Астана, 2012).

Создание официальной транскрипции звуков преследует две цели. Первая – это разработка новой графики на основе реальной фонетической системы языка. Если вы, обладая хотя бы базовым знанием казахского языка, хоть раз внимательно изучали современный алфавит, состоящий из 42 букв и не влезающий в стандартную раскладку клавиатуры, то вы наверняка замечали:

букв в этом алфавите явно больше, чем это необходимо, чтобы писать, а уж для того, чтобы говорить – их там явный избыток

Все ли имеющиеся в казахском алфавите буквы и звуки имеют право находиться там? В настоящий момент к спорным буквам относят: ф, в, ч, ц, щ, һ, ь, ы, и, у, я, ю, е, ё.

Давайте будем считать букву лишней, если она обозначает звук, отсутствующий в казахском языке, но возможно заимствованный из других языков.

Превращения звуков

Начнем со звука [ф], который совершенно чужд казахскому языку. Казахи, не знающие русского языка, при попытках произнести слова со звуком [ф] произносят его как [п] или даже [б]. Например, слово фитиль, обработанное в соответствии с нормами казахского языка, звучит как пілте, білте. Из этого следует, что при заимствовании иностранных слов буква ф, как и звук, передаваемый ею, с успехом могут быть заменены на п и б и их фонемы. Также обстоит дело со звуками [в] и [ц], которые казахами заменяются при разговоре на [у] и [с] соответственно.

Звук [ч] тоже относят к неказахским звукам, однако известно, что он присутствует в некоторых региональных говорах казахского языка. Основная же масса казахов, не говорящих по-русски, заменяет [ч] на [ш] или [щ]. К уже измененным заимствованиям можно отнести шен (чин), шұлық (чулок) и т. д. Так все же – дает ли наличие звука [ч] в некоторых говорах право этому звуку находиться в фонетической системе литературного казах-

О ПРОБЛЕМАХ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА – ПО-РУССКИ

ского языка? Скорее, нет. Возьмем, к примеру, русский язык, в южнорусских говорах которого вместо [г] звучит [ґ] (похожий на казахский [ғ]), тем не менее буква, обозначающая данный звук, в русском алфавите отсутствует.

О некоторой странности использования букв щ и ш я предлагаю вам подумать самим на таких примерах:

ашы [ашшы],
тұшы [тұшшы],
көше [көще],
шебер [щебер],
шеше [щеше] и т. д.

Если вам покажется, что одной ш достаточно для записи как [ш], так и [щ], то вспомните о паре қ–к, которая возникла в том числе на основе твердости и мягкости гласных. Кстати, в киргизском языке различие [қ] – [к] на письме не отображается, то есть если последующий гласный твердый, читаем [қ], если мягкий – [к].

Сложные звуки и их буквы. С чем проблем точно не возникнет, так это с ь и ы, которые к казахскому языку не имеют никакого отношения. Еще одна простая задача – фонема [ё]: в казахском языке нет такого звука, а значит, не должно быть и буквы. А вот насчет буквы һ, обозначающей глухой, глоточный, придыхательный [h], можно поспорить. Данный звук заимствован из арабского языка вместе со словами, в которых он по сей день используется. Однако используется ли? На этот вопрос ответить могут только фонологи.

Намного сложнее обстоит дело с буквой и и буквой у. Разные исследователи утверждают, буква в составе исконно казахских слов имеет от 32 до 83 разночтений, а буква учитается семью разными способами. Никто не говорит о том, что все эти вариации необходимо отразить на письме, однако нужно прийти к какому-то консенсусу.

На счет йотированных дифтонгов (двуз-

вучий) я, ю, е есть мнение, что их нужно обозначать диграфами (двубуквиями) йа, йу, йё, так как нынешнее положение вносит хаос в правила слогаделения казахского языка. Все это также требует более глубокого исследования фонологической системы казахского языка.

Языковая преемственность

После того как мы полностью разберемся с фонологией языка, можно будет подумать о создании графики. Сразу оговорюсь, с точки зрения лингвистики используемая графика – это вопрос конвенциональный. Если общество договорилось записывать звук [а] буквой а, то никому и в голову не придет, что может быть иначе. Однако тут мы подходим к другой очень важной стороне вопроса – языковой преемственности.

В силу известных исторических причин устная традиция казахского языка была очень сильно нарушена. Одна преподавательница казахского языка жаловалась, что молодежь говорит по-казахски с акцентом. В частности, она приводила в пример слово өлең. Если вы прочли его без небольшого

огубления (округления) [е], вы сделали ошибку. Причиной тому служит, что многие казахстанцы учат казахский язык как иностранный, а не как родной.

Между этими процессами существует принципиальная разница. Когда вы изучаете родной язык, вас не учат правильно говорить – вы это умеете. Даже если выговор ваш далек от литературной нормы, вы говорите на живом родном языке, том самом, что впитывается с молоком матери – ана тілі. Все, что остается преподавателю, – это научить вас правописанию, поскольку освоение письменной традиции требует определенных усилий со стороны учащегося.

Совсем иначе дело обстоит с изучением иностранного языка. Тут вы вне устной системы, вы не знаете, как звучит та или иная фонема, как она меняется в потоке речи под влиянием окружающих звуков. В этом случае письменную традицию освоить проще: выучили несколько десятков букв – готово.

И тут вы попадаете в западню. Вы ассоциируете буквы иностранного языка с фонемами родного языка и говорите с «жутким акцентом». Если есть постоянная устная практика с носителями изучаемого языка (языковая среда), то со временем вы сможете с большим или меньшим успехом перенять устную традицию. А если окружающие вас «носители» сами выучили этот язык как иностранный, перенес на него свои звуковые ассоциации?

Новое казахское произношение

В Казахстане наблюдается именно эта ситуация – под влиянием русского языка, на котором говорит большинство населения, мы получаем новое казахское произношение, отличное от специфически тюркского. Конечно, с практической точки зрения, с точки зрения коммуникативной эффективности, в этом нет большой беды, однако мне, как лингвисту и гражданину, обидно за уничтожение языкового разнообразия, за искусственную деформацию казахского языка.

Я считаю, что нам крайне необходимо пересмотреть подход к изучению казахского языка. Раз уж мы учим его как иностранный, следует использовать необходимые для этого инструменты, например, транскрипцию, о которой было сказано выше. Это вторая цель разработки и принятия официальной транскрипции казахского языка. Ни одна графика в мире не отражает в полной мере всю фонологическую систему своего языка, хотя и стремится к этому. Поэтому какую бы графическую систему мы не использовали, нам необходимо научиться прежде всего правильно выговаривать звуки.

Возвращаясь к реформе алфавита, нужно сказать, что, конечно, любая реформа письменности будет болезненной. Однако сокращение букв ныне действующего алфавита будет наиболее простым решением сегодняшней его нерациональности.

С учетом вышеизложенных размышлений по поводу лишних букв, современный алфавит можно сократить с нынешних 42 букв до трех десятков с небольшим. Такой вариант не приведет к необходимости перевода литературного наследия на новую графику, а также позволит уложиться в стандартную клавиатуру, раскладка которой требует отдельного серьезного исследования».

ОБНАЖЁННЫЙ НЕРВ ЭПОХИ

Корифею казахстанской литературы
Роллану Сейсенбаеву – 80 лет!

На сегодняшний день Роллан Сейсенбаев — один из самых узнаваемых в мире казахстанских писателей, пишущих на русском языке. Его проза, вплетенная в полотно мировой литературы, по своему мастерству и глубине мысли ничем не уступает шедеврам именитых писателей.

Он пишет о своей, казахской боли, которая через призму наступления технократии на девственный мир природы, проступает яркими мазками на полотне человеческой души под пером художника жизни, черпающего сюжеты из реальных событий.

— Скажи мне, Всадник, куда отступает море, когда земля под копытами начинает плавиться?

— Оно уходит внутрь, мальчик. Туда, где горькая соль памяти разъедает последнее человеческое тепло. И только Слово способно удержать небо, когда рушится мир.

Звезда Роллана: Эссе о Восприятии над Вечностью, Боли и Исцелении Словами

Стремительный взлёт и
обнажённый нерв эпохи

Звезда Роллана взлетела стремительно в поэтическую высь СССР. В то время, когда степные ветры искали новые голоса, способные говорить о вечном без фальши, явился он — прозаик с душой поэта, чьё слово обжигало искренностью и заставляло содрогаться сердца.

Это не было просто признание, это было исповедальное откровение человека, распахнувшего свою душу перед эпохой. Его творчество стало грандиозной симфонией Великой Степи, где каждый аккорд пронизан глубокой, почти сакральной болью за свой народ.

Сейсенбаев не писал книги, он проживал их, оставляя на страницах капли собственной крови и слёз. В его текстах дышит живая, осязаемая память земли, раскинувшаяся от вековой мудрости Абая до трагического эха Семипалатинских степей.

В эпоху, когда многонациональная проза Союза искала новые горизонты духовности, его книги произвели эффект разорвавшейся бомбы. Миллионные тиражи романа «Трон сатаны» и повести «День, когда рухнул мир» заставили огромную страну замереть.

Советскую читательскую аудиторию Сейсенбаев поразили своей беспощадной, почти физиологической искренностью и масштабом трагедии, которая больше не могла прятаться за цензурными параграфами. В его строках бьющийся обнажённый нерв поколения избрала его своим академиком за способность соединять национальную боль с общечеловеческими ценностями. Колумбийский университет наградил его премией...

Когда же его произведения пересекли границы и зазвучали на европейских языках, европейцы были ошеломлены трагическим мироощущением автора в сочетании с невероятным, всеобъемлющим гуманизмом.

Критики престижных мировых изданий сравнивали его рассказы с редкими жемчужинами, а Всемирная академия искусств и культуры в Сан-Франциско незамедлительно избрала его своим академиком за способность соединять национальную боль с общечеловеческими ценностями. Колумбийский университет наградил его премией...

Благодаря Сейсенбаеву и советскому, и западному миру открылся совершенно иной Казахстан — Казахстан, сорвавший с себя маску пасторального экзотического края. Вместо привычных бескрайних мирных пастбищ читатель увидел священные Чингистауские горы, превращённые в «зияющую рану-ландшафт» под ударами ядерных взрывов, и обнажённое, соленое, умирающее дно некогда великого Аральского моря.

Казахский народ предстал перед ними не как безмолвный свидетель истории, а как нация колоссальной духовной стойкости, несущая в себе планетарную скорбь XX века. Писатель дал миру прочувствовать глубинную боль экологического и антропологического Апокалипсиса — боль человека, у которого тоталитарная техногенная машина крадёт саму землю предков, отравляя воздух радиацией беспамятства, а воду — ядом равнодушия.

На сегодня это достойный претендент на выдвижение Нобелевской премии от казахстанской литературы.

Разрушение стен и угасание стихий

В его книгах трагедия человеческого равнодушия закономерно перетекает в разрушение физического мира, затем угасание стихий земли и воды преломляется сквозь трагедию духа и, наконец, находит своё спасение в монументальном мосте в вечность через служение Абаю. Невозможно отделить стон умирающего моря от безмолвного крика обожжённой земли.

Моральная деструкция масштабируется в повести «День, когда рухнул мир», где писатель оплакивает израненную Семипалатинскую степь. Ядерная рана Чингистау предстает перед нами как космическое преступление против невинности.

Маленькая Кенже, умирающая на глазах семилетнего героя, символизирует саму Степь, чью чистоту растоптал слепой техногенный прогресс. Взрыв над Чингистаускими горами — это разрыв сакральной пуповины, связывавшей казаха с духами предков. Писатель заставляет нас физически почувствовать, как радиация оседает не в почве, а в самой памяти поколений.

Затем повествование перерастает в трагедию воды в романе «Мёртвые бродят в песках». Это оглушительный крик усыхающего Аральского моря, где уходящая вода уносит с собой жизнь. Сейсенбаев обнажает страшную истину: вслед за уходящей водой из людей уходит человеческое...

Соль, покрывающая высохшее дно, разъедает души героев, порождая равнодушие. Ржавые остовы кораблей в пустыне становятся памятниками человеческой гордыне, решившей, что она может повелевать вечностью. Это исповедь о том, как потеря природной родины ведёт к экзистенциальному сиротству.

Роман «Мёртвые бродят в песках» на Западе официально называют «основополагающим романом независимого Казахстана», открывшим миру трагедию Арала.

От катастроф внешних автор неизбежно переходит к трагедии духа в романе «Трон сатаны». Писатель заглядывает в самую тёмную бездну человеческого сознания, показывая, что сатана — это не мифическое существо, а страшный вирус эгоизма, гордыни и властолюбия.

Его призрачный трон материализуется там, где вместо живого сердца образуется ледяная пустота. Персонажи, карабкающиеся на этот шаткий престол ради иллюзии власти, неизбежно летят в пропасть морального саморазрушения.

Через это горнило страданий Сейсенбаев пронесит главную сверхидею своего творчества: спасение Личности и исцеление расколотого мира возможны только через возвращение к истокам, через экологию человеческой души и созидательную силу культуры.

Рукотворный мост: Дом Абая в Лондоне

Но там, где обычный хроникёр опустил бы руки в отчаянии, Сейсенбаев-романтик и мыслитель возводит свой главный алтарь — Философский мост к Абаю. Для него Абай — это духовный щит народа, живой источник, способный очистить от радиации беспамятства и опреснить горькую соль Аральской трагедии. Спасение земли начинается с очищения сердца.

Эта сверхидея потребовала от писателя выхода за рамки страниц — она требовала реального, осязаемого моста между цивилизациями. Строительство этого духовного моста началось с зарождения масштабной идеи писателя, которая через долгие поиски единомышленников и колоссальный труд привела к триумфальному открытию Дома Абая в Лондоне.

Процесс сопровождался титанической работой по переводу произведений мыслителя на 15 языков планеты, а финальным аккордом стало водружение небесно-голубого флага в самом центре туманной британской столицы.

Идея зародилась накануне масштабного празднования 150-летия Абая Кунанбаева, которое по инициативе Казахстана впервые в истории тюркоязычной культуры отмечалось на всемирном уровне под эгидой ЮНЕСКО.

Роллан Сейсенбаев, занимавший в те годы пост советника Президента Казахстана, понимал: разовых торжеств недостаточно. Молодому, только обретшему независимость государству был необходим постоянный духовный форпост на Западе.

Писатель преодолевал бюрократические преграды, искал меценатов, вкладывал собственные силы и средства для того, чтобы в престижном районе британской столицы появилось здание, способное принять сокровища степной культуры.

В 1995 г. Дом Абая официально распахнул свои двери. Накануне юбилея поэта, впервые в истории, над туманным Лондоном гордо заплескался небесно-голубой государственный флаг Казахстана — символ Свободы человеческого Духа и суверенитета молодой республики.

Дом Абая стал не просто независимым культурным центром, а настоящим ковчегом. Здесь проходили презентации книг, выставки альбомы «Казахстан» и «Алматы», созданные по задумке писателя, и демонстрировался организованный им документальный фильм «Мир Абая».

Этот Дом доказал: степная мудрость не имеет границ. Сейсенбаев прорубил окно, через которое Европа смогла увидеть и прочувствовать всю глубину, утончённость и философию казахского духа.

Напутствие в вечность

Вслед за лондонским триумфом последовало создание Международного клуба Абая на родной земле в Семипалатинске (1999) и издание всемирно известного журнала-альманаха «Аманат». Сейсенбаев делом доказал: свои собственные пронзительные слова: «Если мы не будем любить свою страну, народ, историю и культуру — то что тогда будет?»

За годы независимости Казахстана деятельность Роллана Сейсенбаева претерпела масштабную эволюцию: он перешёл от написания отдельных художественных текстов к монументальному социокультурному и издательскому строительству, став главным «культурным послом» суверенной республики в мире.

В этот период он создал уникальные институты, издательские серии и международные мосты, которые сформировали новое восприятие казахской культуры на мировой арене.

Институты духа и международные центры

Если подытожить деятельность Роллана Сейсенбаева в годы независимости Казахстана, то надо отметить, что с созданием Дома Абая в Лондоне, Сейсенбаеву удалось навести главный рукотворный мост в Европе. Независимый культурный центр в Великобритании укрепил духовный суверенитет молодого Казахстана и открыл Западу философию кочевников.

Международный клуб Абая, основанный писателем в 2000 г. на его родине в Семипалатинске, стал мощным ядром, объединившим интеллектуалов, переводчиков и литераторов из более чем 100 стран мира для культурного обмена.

Международный журнал «Аманат» стал ковчегом евразийской словесности, публикуя как произведения молодых казахстанских авторов, так и шедевры мировой классики в переводе на казахский и русский языки. Само слово «аманат» переводится как «веренное на хранение, священный завет предков».

Через Международный клуб Абая и журнал «Аманат» писатель осуществил беспрецедентный в истории независимого Казахстана издательский марафон, выпустив около 200 томов всемирной и национальной классической литературы.

Сейсенбаев вернул миру наследие Шакарима. Писатель активно занимался реабилитацией и популяризацией творчества великого поэта и философа Шакарима Кудайбердиева, выпуская многотомные собрания его сочинений.

Гульмира САРБАСОВА

Өмірде жүрген жеріне жылылық сыйлап, айналасына шапағатын шашып жүретін адамдар болады. Ондай жанның адамгершілігі, қарапайым болмысы, елге қызмет етуге деген ықыласы сарқылмас бұлақтай нәр беріп тұрады. Ол қандай қызмет атқарса да, ең алдымен азаматтық келбетімен құрметке ие болады.

Мен үшін сондай азаматтың бірі — көптен бері жақын араласып келе жатқан дос-інім, бүгінде құдам атанған Марат Қынабекұлы Үкібаев.

Мәкең — өмірдің талай белесінен сүрінбей өткен, еңбегімен де, мінезімен де ел ықыласына бөленген азамат. Бойындағы қарапайымдылық, байыптылық, ұйымдастырушылық қабілет пен адамдарға деген шынайы жанашырлық оны өзі қызмет еткен ортаның ғана емес, тұтас қазақ қауымының қадірлі тұлғасына айналдырды.

Сырдария облысының орталығы Гүлстан қаласында дүниеге келген ол мектепті үздік тәмамдап, Ташкент политехникалық институтын инженер-экономист мамандығы бойынша қызыл дипломмен бітірді. Кейін Ташкент Жоғары партия мектебін де үздік аяқтап, өндіріс пен басқару саласында жауапты қызметтер атқарды. Әкесі, аты аңызға айналған Қынабек Үкібаев басқарған шаруашылыққа жетекшілік етіп, оның қалыптастырған еңбек мектебі мен ұйымдастырушылық дәстүрін абыроймен жалғастырды.

2008 жылы Өзбекстан Қазақ ұлттық мәдени орталығының төрағасы болып сайланған ол 2015 жылға дейін ұлттық мәдениетті өркендетуге өлшеусіз үлес қосты. Оның бастамасымен халықаралық айтыстар өткізілді, ғылыми конференциялар ұйымдастырылды, деректі фильмдер түсірілді, қазақтың тілі мен мәдениетін дәріптейтін көптеген игі бастама жүзеге асты. Ең бастысы — қазақ зиялыларын ортақ мақсатқа жұмылдырып, ұлттық мәдени орталықтың беделін жаңа белеске көтерді.

Бұл жұмыстың бәрін мен сырттай бақы-

ӘУЛЕТКЕ ҰЙЫТҚЫ, ЕЛГЕ СҮЙЕНІШ

лаушы ретінде емес, бірге жүрген әріптесі ретінде жақсы білемін. Сол жылдары Дінмұхамед Қонаев атындағы халықаралық қордың қоғамдық жұмыстарына бірге араласып, талай игі істің куәсі болдым. Сондықтан оның ұйымдастырушылық қарымын да, елге деген жанашырлығын да сеніммен айта аламын.

Мәкеңнің азаматтық болмысын толықтыратын тағы бір қасиет — оның әулет алдындағы жауапкершілігі. Ол қазақтың қара шаңырағының иесі ретінде ардақты әкесі Қынабек ата мен аяулы анасы алдындағы перзенттік парызын адал атқарды. Ақ адал жары Шарбану құдағи екеуі үлкендердің ақ батасын алып, қара шаңырақтың түтінін

түзу ұшырып, ағайын-туыстың ұйытқысына айналды. Бұл — бүгінгі күні сирек кездесетін, бірақ халқымыз ерекше қадірлейтін өнеге.

Жарты ғасырдан астам уақыт бойы жарасымды ғұмыр кешкен Шәрбану құдағи екеуі ұл-қыз тәрбиелеп, бүгінде немере сүйіп отырған өнегелі отбасы. Осы шаңырақтан қазақтың дарқан көңілі, кең дастарқаны мен қонақжайлығы ешқашан арылған емес.

Мен Марат Қынабекұлын ата-баба аманатына адал азамат ретінде де ерекше құрметтеймін. Оның ұсынысымен Қынабек Үкібаев туралы «Қынабекнама» кітабын өзбек тіліне аударып, толықтырып, Қынабек атаның 110 жылдығына орай бірге жарыққа шығардық. Сондай-ақ республикалық қазақ ұлттық мәдени орталығының негізін қалаушылардың бірі, қоғам қайраткері Артықбай Қынабекұлына арналған ғылыми-тәжірибелік конференцияны ұйымдастыруға да бірге атсалыстық. Мұның бәрі — тарихи жадыны сақтау мен кейінгі ұрпаққа жеткізудің жарқын үлгісі.

«Әрбір адам — бір дастан» дейді халқымыз. Меніңше, Марат Қынабекұлының ғұмыры — елге адал қызметтің, ұлттық құндылыққа деген құрметтің, отбасы мен ағайынның бірлігін сақтаған азаматтықтың өнегелі дастаны.

Қадірлі Мәкең!
Өзіңіз көтерген қара шаңырақтың түтіні түзу ұшып, үкілі әулеттің құты ортаймасын. Елге сіңірген еңбектің жемісін көріп, абыройыңыз асқақтай түссін. Жан жарыңыз Шарбану құдағи екеуіңізге ұзақ ғұмыр, ұрпақ қызығын көруді тілеймін. Әрдайым ағайынның ұйытқысы, елдің сүйеніші болып жүре беріңіз!

Абдулла РҮСТЕМОВ,
Өзбекстан Жазушылар одағының мүшесі,
Өзбекстан Тұран ғылым академиясының академигі,
құрметті профессор, қоғам қайраткері

Марат ағаның өмір жолы — әке аманатына адалдықтың, елге қызмет етудің, ұлт руханияты мен халықтар достығын нығайтудың жарқын үлгісі. Ол саналы ғұмырын халыққа қызмет етуге арнап, жауапты мемлекеттік қызметтерді абыроймен атқарды. Әрі әке жолын жалғастырып, қазақ халқының мәдениеті мен дәстүрін сақтауға, қазақ-өзбек халықтарының арасындағы достық байланысты нығайтуға елеулі үлес қосты. Биыл 75 жасқа толып отырған Марат Қынабекұлының өмір белестері — кейінгі ұрпаққа өнеге, ел алдындағы адал қызметтің айқын көрінісі.

Марат Үкібаев 1951 жылы 16 қыркүйекте Өзбекстандағы Мырзашөл қалашығында (қазіргі Гүлстан қаласында) белгілі қоғам қайраткері, Ұлы Отан соғысының ардагері, Мырзашөл аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы болған Қынабек Үкібаев пен Нәргүл Мауленованың отбасында дүниеге келген. Ол — үйдің тоғызыншы перзенті. Бала кезінен білімге деген құштарлығымен өзгелерден ерекше көрініп, 1968 жылы Ә. Молдағұлова атындағы орта мектепті «Алтын медальмен» бітірді. 1973жылы Ташкент политехника институтын, 1981 жылы Ташкент жоғары партия мектебін қызыл дипломмен тәмамдаған.

Еңбек жолын 1973 жылы Өзбекстанның Сырдария облысындағы Ақалтын аудандық атқару комитетінде экономист болып бастады. Сол уақытта Қынабек ақсақал зейнеткерлік жасқа келіп қалғандықтан, оған Марат аға қамқорлық жасап, меірімін аямады.

Марат Үкібаев өз білімі мен еңбекқорлығының арқасында аудандық жоспарлау комиссиясының төрағасы, 1975 жылы Ақалтын аудандық партия комитетінің нұсқаушысы қызметтерін атқарды. 1976 жылы Ақалтын аудандық комсомол комитетінің бірінші хатшысы болып тағайындалды.

Жас басшы бұл қызметте өзінің ұйымдастырушылық қабілетін, іскерлігін және жастармен жұмыс жүргізудегі қарым-қабілетін таныта білді. Оның басшылығындағы аудандық комсомол комитеті республика көлемінде үздіктер қатарынан көрінді. Марат Қынабекұлы соның арқасында ауданды алға жетелеп, жетістіктерге жеткізді. Ол облыстық комсомол комитеті бюросының мүшесі, Өзбек КСР-і комсомолы Орталық комитетінің мүшесі болып сайланды.

ӘКЕ АМАНАТЫНА АДАЛДЫҚ Марат Үкібаевтың өмір белестері

Бұл жетістіктер оның болашақтағы басшылық қызметтеріне берік негіз қалады. Жастардың белсенділігін арттыру, оларды еңбекке баулу, қоғамдық жұмыстарға жұмылдыру бағытында жинақтаған тәжірибесі кейінгі қызметтерінде де көдеге асты.

1979 жылы облыстық партия комитетінің ұсынысымен жас кадрларды тәрбиелеп өсіру мақсатында Республикалық жоғарғы партия мектебіне жолдама алды. 1981 жылы жоғарғы партия мектебін қызыл дипломмен бітіргеннен кейін Ақалтын ауданындағы Усман Юсупов атындағы кеңшар партия комитетінің хатшысы болып сайланды.

1986 жылы Ақалтын ауданы агро-өндірістік бірлестігі бастығының бірінші орынбасары, 1988 жылы сол бірлестіктің бастығы, Ақалтын аудандық атқару комитеті төрағасының орынбасары лауазымдарын атқарды. 1989 жылы Орта Азия ғылыми зерттеу институтының аспирантурасын тәмамдады.

1990 жылы Ақалтын аудандық атқару комитетінің төрағасы болып тағайындалды. Қайта құру саясаты жүріп жатқан тұста да аудан жауапкершілігін толығымен мойнына алып, оның көрсеткішін республика деңгейінде жоғары дәрежеге жеткізіп көрсете білді.

1992 жылы билік жүйесіне өзгерістер енгізілген тұста Ақалтын ауданы әкімінің бірінші орынбасары қызметін атқарды. 1994 жылы әкесі Қынабек Үкібаев құрған №17, кейінгі «Сардоба» кеңшарының басшысы болып тағайындалды. Осы шаруашылықты 2004 жылы ел бойынша шаруашылықтар таратылып, фермерлік қожалықтар енгізілгенге дейін басқарды.

Әке жолын жалғастыру — тек бұрынғы істі басқару емес, оның абыройын сақтау, ел алдындағы жауапкершілігін сезіну, басталған істі лайықты деңгейге жеткізу. Марат Үкібаев осы міндетті терең түсінді. Ол шаруашылықтың жұмысын ұйымдастырып, өндірістік көрсеткіштерін жақсартуға, еңбек адамдарының жағдайын көтеруге және әкесі қалыптастырған іскерлік дәстүрді жалғастыруға күш салды.

Әкесі Қ.Үкібаевтың есімі өзі еңбек еткен өңірде ерекше құрметпен аталатын. Ұлы Отан

соғысының ардагері, Өзбек КСР-і Жоғарғы Кеңесінің үш мәрте депутаты, Социалистік Еңбек Ері атанған Қынабек Үкібайұлы елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына, халықтар арасындағы достықты нығайтуға зор үлес қосқан тұлға еді.

Осындай қайраткердің ұлы болу Марат Қынабекұлына үлкен жауапкершілік жүктеді. Ол әке есімін құрметтеуді сөз жүзінде ғана емес, нақты іспен дәлелдеуге ұмтылды. Шаруашылық орталығында Қынабек ақсақалға арнап музей ашып, алдына оның мүсінін орнатуы — соның айқын дәлелі.

Бұл игілікті іс әке еңбегіне тағзым етумен ғана шектелмейді. Ол — туған өлкенің тарихын сақтау, елге еңбегі сіңген тұлғаның өнегесін кейінгі ұрпаққа жеткізу, жас буынның бойына отаншылдық сезімін сіңіру жолындағы маңызды қадам.

М.Үкібаевтың ағасы Артықбай Қынабекұлы да көрші елде үлкен қызметтер атқарған. Ол өзі 1989 жылы құрған Республикалық Қазақ мәдени орталығының басшысы, Өзбекстан президентінің ұлтаралық қатынастар мәселесі бойынша кеңесшісі бола жүріп, өзбек-қазақ достығын нығайтуға, жалпы Орталық Азия мемлекеттерінің бірлігін арттыруға өлшеусіз үлес қосты. Сол кездегі Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың Алматыда Өзбекстан Президентімен кездескенде: «Вот, мне бы тоже такого советника, как Артықбай» дегені әлі есте. Артықбай ағамыз осылайша екі бірдей мемлекеттің басшылары алдында үлкен абыройға ие болған.

Марат Үкібаев сол Артықбай ағаның да еңбек жолын жалғастыру мақсатында 2005 жылы Республикалық Қазақ мәдени орталығының басшысы қызметіне кірісті. 2005-2015 жылдар аралығында қазақ халқының салт-дәстүрін, мәдениетін сақтап қалу, оны әрі қарай дамыту жолында жан аямай еңбек етті.

Ташкентте орналасқан «Халықтар достығы» сарайына республикаға әйгілі айтыскерлерді шақырып, олардың арасында бес дүркін сайыс ұйымдастырды. Оларға «Алтын домбыранын» 10 иегері қатысқан. Арасында Айнұр Тұрсынбаева, Бекарыс Шойбеков, Жансая Мусина, Айбек Қалиев, Мұхтар Ниязов, Біржан Байтуов және тағы басқа айтыскерлер бар.

М.Үкібаев Төле бидің 350 жылдығын, Әйтеке бидің 375 жылдығын ұйымдастыруға, Зауытбек Тұрысбеков, Шахарбек Усманов секілді мемлекет және қоғам қайраткерлерінің және басқа да демеушілердің қолдауымен Өзбекстанның Науайы облысындағы Нұрата қаласында Әйтеке бидің мемориалдық кешенінің ашылуына атсалысты. Қазақ-өзбек достығын нығайту мақсатындағы «Біз — бір халықпыз» атты халықаралық фестиваль ұйымдастырды. Осы фестиваль аясында басқа шаралармен қатар «Қайрат» және «Пах-такор» футбол командалары ардагерлерінің Ташкенттегі кездесуі өткізілді.

Марат аға 2011 жылы Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының құрылтайына Өзбекстан қазақтарының делегациясын басқарып барғанда, Нұрсұлтан Назарбаев аманда-сып тұрып: «Нұрлы көш» бағдарламасы Өзбекстанда қалай жүзеге асырылып жатыр?» — деп сұраған. Сонда М.Үкібаев: «Нұрсұлтан Әбішұлы, көш басында өзіміз келе жатырмыз ғой» депті. 2008 жылы қабылданған осы бағдарлама арқылы Қазақстанға 1 миллионнан астам қандасмыз келген.

Марат ағаның өзі де елге қоныс аударған. Ол 2015 жылдан бері Шымкентте тұрады. Қазір зейнеткерлікте болса да, осы қаладағы қоғамдық іс-шаралардан қалып көрген емес. Кеңес Одағының батырлары Сабыр Рахымовтың 120 жылдық, Тоғанбай Қауымбаевтың 100 жылдық тойларын атап өтуге қатысқан. Сол арқылы қос батырдың ерлігін насихаттау, ұлықтау, балаларды отаншылдық рухта тәрбиелеу бағытындағы жұмыстарды абыроймен атқарып келеді.

М.Үкібаев өмірлік жары Шәрбану Жұмаділлаевамен бірге ұш қызы — Сауле, Тәйгүл, Гүлнара мен ұлы — Мырзабекті тәрбиелеп өсірді. Қазір екеуі — 11 немере мен 2 шөбере сүйіп отырған абыз ақсақал, ақжаулықты әже. Ұл-қыздарының бәрі жоғары білім алған мықты мамандар. Олар да әулет дәстүрін жалғастырып, ел экономикасына үлесін қосып жүр.

Ораз ТҮРСЫН

Балық "үйі"								Тауық өнімі								
Ыстық	Руки ... (муз.топ)		 Гор- ба-чева		...Узала		Улы өсімдік	Ада		Музыка (ағыл.)		Бокс бөлімі		Үйрек-		Мұңсыз (син.)
			Жасан- ды тіл				Сауыс- қанның бір аты	Қия				Шөл бағы		...-зу ету		
Ит сияқты (син.)	Мәскеу						Сандық		Ақ бол (син.)	Анион серігі				Алпа- уыт	Құмай	
			Аркана сал								Хим-қ элемент					
Малай- зия қаласы	Муз... (муз. топ)	Жұрдай (син.)	...-Батор		Несібе						Мысыр күн құдайы		Жалған айып			
							Айыр				Бокс алаңы					...- жөні
Бөлек- теу		 таксыр				Теле- ком	Күз				Үсен досы					Безу (син.)
Гипноз әсері						... Дамм			Миф құдайы		Ол (көпше)	Ет түрі				

	Нота →		↓	Арық →												
	Епсіз →												Инсти-тут		Ринат (айтыс-кер)	↓
Гранат (қазақ-ша) →													Кесу құралы			
↓	Өзге												Бақпаса (ант.)	Томен		
								Саддам елі	...-жүрқ	Қалта-лы			↓	↓		
		Көне Рим ти-ыны	Ұлттар ұйымы		Б. Мо-мышұлы ауылы		↓									
			↓										Зәру →			
		Қазақ өзені			Авраам ... (ре-сей әншісі)		→									
Мал бақайы →													Эстон компо-зиторы →			

«Qazaq uni» газетінің №41 санында жарияланған сөзжұмбақтың жауабы

А	В	У	Т	В	Н	С	Т	Ы	К	Ж	А	З	И		
У	К	А	У	О	Н	Е	Р	А	С	Г					
Д	А	Н	О	З	А	У	И	М	П	А	Р	К	Е		
І	О	В	О	И	Н	Н	И	Т	Е						
Д	А	В	О	Р	Т	А	Е	Н	Е	Б	Т	К			
Ф	Р	І	У	М	А	Д	Р	А	Д	У	Н	А	С	А	
А	У	Л	П	Е	К	С	У	Н	У	С	А	Р	У	Т	
О	А	Н	Е					Р		А	Т				
П	Е	М	Д	Е				Р	Ж		Т	І	З		
Б	А	Т	Е	О	Я	У		А	Т	Е	О	Я	У		
В	Т	Н	Д	А		К		А	У	М					
Д	С	Е	З	Т				Р		А	С				
І	М	Н	Е	И				А	У	А	К	А	Т		
Қ	Ю	Р	Н	А	Т	А	К	А	Т	Ш	А				
Е	А	Р	Е	Ж	О	П	А	Р	Ы	А	Ц	Ы	Р		
О	Е	Ш	А	Б	О	А	Б	Ы	З	Р	А	Т			
К		Ж	И	Н	Р	К	У	Н							
П	И	А	Р	О	А	И	А	Ф	А	Н	Т	О	Б	А	
О	Р	Д	В	А	Т	А	Я	У	А	Ш	С	І	Ж	І	Р
П	О	К		Ц	Л	Ж	А	Б	А	С	А	Р	А		
А	С	Е	Л	Д	А	У	В	Е	Н	С	О	М	А		
У	А	А	В	Р	О	П	А	Т	Б	Е	А	С	А		
О	Д	Л	Н	М	С	О	Л	А	У	Ш	Ы	А	Л	Н	И

КАРИКАТУРА

ӘЗІЛ

Бала жанұшыра жүгіріп, полицияға келеді:
– Көмектесіңіз, әкеммен бір кісі төбелесіп жатыр.
Полиция баланың артынан жүгіріп келсе, шынымен екі адам төбелесіп жатыр.
– Балақай, қайсысы сенің әкең? – деп сұрайды полицей.
– Білмеймін, соны өздері де анықтай алмай жатыр.

Таңертең енесі бөлмесінен шығып, жұмысқа кетіп бара жатқан күйеу баласына шағымданады:
– Түнімен маса шақты, ертеңгісін оянам, жастық қан-қан болып қалыпты.
Күйеу баласы:
– Сізді шаққаннан кейін құсқан ғой.

Бір еркек жұмыстан келсе, әйелі алдына табличка іліп алыпты: «Мен енді сенімен сөйлеспеймін!», деген...
Еркек қуанып кетіпті ...
«Ой сөйлеспесең сөйлеспей ақ қой» депті де, диванға жатып, теледидар қарап, «Жүздесу» газетін оқып жатса, шамалы уақыттан соң әйелі кепті, алдына: «А, неге екенін білсең бе?!» деген табличка іліп алған.

Дайындаған
Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

Суретті салған - Ғалым Смағұл

БЕРЛИНДЕ ҚАЗАҚ ӘНІ ӘУЕЛЕДІ

Сыр бойының өнерпаздары қазақ халқының бай мәдениеті мен ұлттық өнерін халықаралық деңгейде таныту мақсатында Германияда шығармашылық сапармен жүр. Өнер ұжымының шетелдік сапары ұлттық құндылықтарды дәріптеп, қазақ өнерінің өзіндік ерекшелігін әлем жұртшылығына таныстыруға бағытталған. Сапар аясында өнерпаздар Германия астанасы Берлин қаласындағы тарихи әрі сәулеттік ескерткіштердің бірі – әйгілі Бранденбург қақпасының алдында өнер көрсетіп, қазақ әнін әуелетті.

Еуропаның төріндегі Берлин қаласының көрнекті орындарының бірінде қазақ өнерінің үні естілуі – ұлттық мәдениетімізді халықаралық кеңістікте насихаттаудың жарқын көрінісі. Ұлттық нақыштағы киім киген өнерпаздар патриоттық әндерді шырқап, туған жерге деген сүйіспеншілік пен елге деген құрметті ән арқылы жеткізді. Олардың өнер көрсетуі қала тұрғындары мен шетелдік туристердің назарын аударып, көпшілікке қазақ халқының рухани байлығы мен мәдени мұрасын жақынырақ тануға мүмкіндік берді. Облыстық Мәдениет, архивтер және құжаттама басқармасының мәліметінше, өнерпаздар ұлттық өнердің озық үлгілерін шетелдік көрермендерге ұсынып, қазақ халқының салт-дәстүрі мен мәдени болмысын танытуға үлес қосты. Әсем әуен мен ұлттық киімнің үйлесімі, ән арқылы өрілген патриоттық сезім көрермендерге ерекше әсер қалдырып, қазақ өнерінің өзіндік сипатын айқындай түсті.

Ұлттық өнер – халықтың тарихын, дүниетанымын, арман-мұратын және рухани болмысын танытатын баға жетпес қазына. Қазақтың әні мен күйі ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа жалғасып, елдің бірлігі мен тұтастығын, туған жерге деген сүйіспеншілігін дәріптеп келеді. Осы орайда шетелде өнер көрсету тек шығармашылық ұжымның жетістігі ғана емес, сонымен қатар ұлттық мәдениетті халықаралық деңгейде танытудың маңызды жолы саналады. Берлиннің әйгілі Бранденбург қақпасының алдында қазақ әнінің шырқалуы – өнердің шекара талғамайтын құдіретін көрсететін тағылымды сәт. Ән арқылы өзге елдің жұртшылығына Қазақстанның мәдени келбеті таныстырылып, ұлттық мұрамыздың байлығы

мен көркемдік ерекшелігі паш етілді. Мұндай мәдени байланыстар халықтар арасындағы өзара түсіністікті нығайтып, елдер арасындағы рухани жақындастыққа жол ашады. Сыр бойы өнерпаздарының Германиядағы шығармашылық сапары – қазақ мәдениетін кеңінен насихаттауға, ұлттық өнердің аясын кеңейтуге бағытталған игі бастама. Қай елде жүрсе де, туған халқының әнін әуелетіп, ұлттық құндылықтарын дәріптеген өнер иелері Қазақстанның мәдени мұрасын әлемге танытуға өз үлестерін қосып келеді. Өйткені қазақтың әні – халықтың үні, ал ұлттық өнер – елдің рухани байлығы мен болмысын танытатын мәңгілік мұра.

qazaquni.kz

БУДАПЕШТТЕ ОТАНДЫҚ ҮШ ФИЛЬМ КӨРСЕТІЛДІ

Мажарстан астанасы Будапештте 2026 жылғы 12–14 қазан аралығында Қазақстан киносының күндері өтті. Қазақстан Республикасының Мажарстандағы Елшілігі Мәдениет және ақпарат министрлігі мен Шәкен Айманов атындағы «Қазақфильм» киностудиясының қолдауымен ұйымдастырған мәдени шара тарихи «Урания» ұлттық кинотеатрында өтті. Басты мақсат – қазақ кино өнерін халықаралық деңгейде насихаттап, еліміздің тарихи-мәдени мұрасын шетелдік көрермендерге таныстыру және екі ел арасындағы мәдени ынтымақтастықты нығайту.

Үш күндік бағдарламада көрермендерге үш көркем фильм ұсынылды. Алғашқы күні қазақтың әйгілі әншісі Әміре Қашаубаевтың өміріне арналған «Әміре» тарихи-өмірбаяндық фильмі көрсетілді. 13 қазанда адамгершілік, жауапкершілік пен адами қарым-қатынасты арқау еткен «Қайтадан» драмасы ұсынылса, кино күндері «Анаға апарар жол» тарихи драмасымен қорытындыланды. Іс-шара аясында салтанатты рәсім мен ресми қабылдау ұйымдастырылып, оған дипломатиялық корпус өкілдері, Мажарстанның мемлекеттік және қоғамдық қайраткерлері, мәдениет саласының мамандары, қазақстандық диаспора мүшелері мен студенттер қатысты. Қазақстанның

Мажарстандағы Елшісі Анель Бақытбекқызы өз сөзінде мәдениет пен кинематографияның халықтар арасындағы өзара түсіністік пен достықты нығайтудағы маңызын атап өтті. Кино күндеріне қазақстандық киноиндустрия өкілдері де арнайы қатысты. Олардың қатарында «Әміре» фильміндегі басты рөлді сомдаған актер Санжар Мәди, «Қайтадан» фильмінің продюсері Жалын Тлеубергенов және «Қазақфильм» киностудиясының өкілі Гүлзат Шуренова-Қалишук болды. Үш күн ішінде көрсетілімдерге 200-ден астам қонақ

қатысып, қазақ киносының тарихты, ұлттық құндылықтарды және жалпыадамзаттық мәселелерді көркем бейнелеу мүмкіндігімен танысты. Будапештте өткен Қазақстан киносының күндері екі ел арасындағы мәдени-гуманитарлық байланысты дамытуға, ұлттық өнерге деген өзара қызығушылықты арттыруға және Қазақстанның халықаралық мәдени кеңістіктегі танымалдығын нығайтуға бағытталған маңызды бастама болды.

qazaquni.kz

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Бас редактор –
Оразәлі БАЙМҰРАТ
Бас редактордың орынбасары –
Құлтөлеу МҰҚАШ

Qazaquni.kz ақпарат агенттігінің
Бас редакторы –
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

Жауапты хатшы –
Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:
Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

Аймақтағы тілшілер:
Астана тілшілер қосыны:
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ
(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:
Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Тарату бөлімі:
Астанада:
Жасұлан ИСА
(8-776-120-19-72)

Шымкентте:
Мұтән ИСМАЙЫЛ
(8-701-692-1340)

Астанада “Алты Алаш”
дүңгіршіктерінде сатылады
(8-701-572-88-47)

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат
министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.
Куәлік №13976-Г (Алғашқы куәлік
№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқарасы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз. Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды. Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап береді. Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жасалуы шарт. Газетте “Қазақпараттың” материалдары пайдаланылды. Газет “Қазақ үні” компьютер орталығында беттелді

ТАРАЛЫМЫ – 11 100
ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:
050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3
ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:
8 (727) 398-57-31
E-mail: qazaquni.gazeta@gmail.com
www. qazaquni. kz

Кезекші редактор
Гүлмира Садық

ТОО “Қазақ үні”
БИН 000540006784
ИИК KZ508560000000385541
АГФ АО “БанкЦентрКредит”
г. Алматы, БИК KCVBKZKH, Кбе 17
Газет “Алматы-Болашақ” баспаханасында
басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 в.
Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 жылға	қала үшін 5750,88 тенге	ауыл/аудан үшін 5974,32 тенге
---------	----------------------------	----------------------------------

Мекемелер ТІКЕЛЕЙ ЖАЗЫЛУҒА болады

Газетке 1 жылға тікелей жазылым — 5 000 тенге.
100 данаға 1 жылға тікелей жазылым — 500 000 тенге.
1000 данаға 1 жылға тікелей жазылым — 5 000 000 тенге.